

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قم مقدس و مبارک

از دیدگاه روایات

محقق سهر مطیعی طالقانی

شوال ۱۴۳۳

صَلَّى
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

صَلَّى
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

صَلَّى
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

صَلَّى
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۶	چکیده مطالب
۷	مقدمه
۹	فصل اول : کلیات
۹	مفهوم مقدس
۱۰	مفهوم مبارک
۱۰	وجه تسمیه قم
۱۴	مختصری از تاریخچه قم
۱۴	تاریخچه موضوع و اهمیت آن
۱۵	جغرافیای قم
۱۵	۱- جغرافیای طبیعی
۱۶	منابع آب
۱۶	۲- جغرافیای سیاسی
۱۶	۳- جغرافیای اقتصادی
۱۷	۴- جغرافیای انسانی
۱۹	فصل دوم : تبیین قم از دیدگاه روایات
۱۹	معرفی قم از دیدگاه روایات
۲۱	جایگاه قم از دیدگاه روایات
۲۱	۱- برترین زمین
۲۱	۲- حرم اهل البیت و عش آل محمد ﷺ
۲۲	۳- سرزمین شرافت و نجابت
۲۲	۴- سرزمین امن الهی
۲۵	۵- سرزمین ولایت
۲۵	۶- حجت البلاد
۲۶	۷- معدن علم
۲۷	۸- سرزمین عزت
۲۸	اهل قم از دیدگاه روایات
۲۸	۱- انصار آل رسول الله (ص)
۲۸	۲- شیعیان موالی آل رسول الله (ص)

۳۰	۳	استوار ، متوکل و ومتقی
۳۰	۴	یاران امام زمان (عج)
۳۱	۵	برترین شیعیان
۳۲	۶	اهل فقه و علم
۳۲	۷	اهل رکوع وسجود
۳۴		فصل سوم : رابطه مقدس بودن قم با بارگاه حضرت معصومه <small>علیها السلام</small>
۳۴		تاریخچه بنای آستانه مقدس
۳۵		رابطه تقدیس قم با بارگاه حضرت معصومه <small>علیها السلام</small>
۳۶		حضرت معصومه از نگاه <small>علیها السلام</small> روایات
۳۸		نتیجه
۴۰		فهرست منابع

چکیده

قم از اماکن مبارک که دارای قداست معنوی می باشد، نخستین کانون علوم دینی ایران به شمار می رود و جایگاهی برای فرهنگ و تمدن اسلامی می باشد.

قم از دیدگاه روایات عش آل رسول الله ﷺ و حرم امن اللمی است، وجود بارگاه حضرت معصومه علیها السلام در قم به این زمین مبارک اهمیت و ارزش چندانی داده است و بر قداست و مبارک بودن آن تاکید کرده است.

در این تحقیق مقدس و مبارک بودن قم از دیدگاه روایات بررسی شده است که در فصل اول به کلیات پرداخته شده و مطالبی از قبیل تعریف مفهوم قم، مقدس، مبارک، و مطالبی از قبیل اهمیت و تاریخچه موضوع، مختصری از تاریخچه قم، جغرافیای آن که شامل جغرافیای طبیعی، سیاسی، اقتصادی، انسانی و راهای قم بررسی شده است

سپس به تعریف قم از دیدگاه روایات بیان شده و به ویژگی های قم و اهل آن پرداخته شده است. و نیز به رابطه قداست قم با بارگاه حضرت معصومه علیها السلام، تاریخچه بنای استانه مقدس حضرت معصومه علیها السلام پرداخته شده و روایات وارد شده درباره حضرت و نتیجه بحث بیان شده است.

مقدمه

إِنَّ لِلَّهِ حَرَمًا وَهُوَ مَكَّةُ وَ لِرَسُولِهِ حَرَمًا وَهُوَ الْمَدِينَةُ وَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَرَمًا وَهُوَ الْكُوفَةُ

وَ لَنَا حَرَمًا وَهُوَ قَمٌ وَ سَتَدْفَنُ فِيهِ امْرَأَةٌ مِنْ وُلْدِي تُسَمَّى فَاطِمَةَ مَنْ زَارَهَا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ

برای خداحرمی و آن مکه است و برای پیامبر حرمی و آن مدینه است و برای امیر المؤمنین حرمی و آن کوفه است و حرم ما قم است. بزودی زنی از فرزندان من در آنجا دفن می‌شود هر کس او را زیارت کند بهشت برای او واجب می‌شود.^۱

از دیگاه آیات و روایات شهر های وجود دارد که قداست منحصر به خود دارند. مکه ، مدینه ، کوفه ، بیت المقدس و قم از جمله این شهر ها می باشند. بر خلاف بعضی از سرزمین ها به دلیل مدفن اولیاء الله قداست پیدا می کنند.

خاک قم پاکیزه و مقدس است^۲، و برکات ویژه ای دارد و از منظر اهل البيت عَلَيْهِمُ السَّلَامُ

عَلَيْهِمُ السَّلَامُ

عَلَيْهِمُ السَّلَامُ

عَلَيْهِمُ السَّلَامُ

() .

قم دارای زمینی مبارک و مطهری است و وجود بانویی از تبار آل رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در این شهر و بارگاه نورانی و مطهر اوست، بر فضای معنوی قم افزوده و آن را نورانی تر کرده و بر برکت این زمین وارزش والای آن تأکید کرده است. در حقیقت این لطف و تقدیر الهی است که حضرت معصومه عَلَيْهَا السَّلَامُ در قم خاکسپاری شود تا بر قداست این شهر برای همه نمایان شود.

۵۷، ص ۲۲۸، باب ۳۶- الممدوح من البلدان و المذموم، (روایت از عَلَيْهِمُ السَّلَامُ)

- مجلسی، محمد باقر، بحار الأنوار، ج ۵۷، ص ۲۲۸، باب ۳۶- الممدوح من البلدان و المذموم، در کتاب کریمه اهل البيت :

وَ عَنِ الرُّضَا ع قَالَ لِلْجَنَّةِ ثَمَانِيَةُ أَبْوَابٍ فَثَلَاثَةٌ مِنْهَا لِأَهْلِ قَمٍ فَطُوبَى لَهُمْ ثُمَّ طُوبَى لَهُمْ

مکان های مقدس تاثیر فراوانی در زندگی دنیوی و اخروی بشر دارد، لذا هم ساکنان قم و هم زائران بارگاه حضرت معصومه علیها السلام یافته اند این قداست و برکت را و در زندگیشان تجربه کرده اند وبالخصوص اگر حضرت را با خلوص نیت و با معرفت زیارت کنند برکات چندان مضاعف می شود که در روایات آمده و خوب بهشت از آن زائران اوست.

بنابراین خیر و برکات سرزمین قم و بارگاه حضرت معصومه علیها السلام اینکه قم برای مؤمنان دارالایمان و برای مستضعفان دارالامان است^۱، قم پناهگاه فاطمیان و جایگاه راحتی مؤمنان است^۲، مرکز نشر علوم دینی و جایگاه پرورش دوستداران موالی اهل البیت است، برای قم و اهل آن برکات آسمانی فراوانی وجود دارد^۳، و در آخر الزمان از هر بلائی در آمان خواهد بود، شیطان بر اهل قم سلطه ندارد و آنها از انصار قائم آل محمد است. و یکی از درهای بهشت از آن اهل قم می باشد^۴، پس خوشا به حال اهل قم و خوشا به خاک قم که چنان عظمت و مرتبه ای والای دارد. خوشا به این سرزمین که پرچم اهل البیت و امام زمان بر افراشته اند. خوشا به قم که حجت البلاد است و خوشا به قم و اهل آن که صادق آل محمد علیهم السلام فرمود: **اللَّهُمَّ اغْصِمُهُمْ مِنْ كُلِّ**

فِتْنَةٍ وَ نَجِّهِمْ مِنْ كُلِّ هَلَكَةٍ، بارلها آنها را از هر بلائی نگه دار و از هر هلاکتی نجات ده.

امین یارب العالمین والحمد لله باری الخلائق اجمعین

سهریر مطیعی طالقانی

ذی القعدة شمسی ۳۲ ۱۴۰۵ ق

بحار الأنوار، ج ۵۷، ص ۲۲۸، باب ۳۶- الممدوح من البلدان و المذموم، عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع أَنَّهُ قَالَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى أَهْلِ قُمْ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَى أَهْلِ قُمْ سَقَى اللَّهُ بِلَادَهُمُ الْغَيْثَ.

- همان، ص ۲۱۵، باب ۳۶- الممدوح من البلدان و المذموم، وَ عَنْ سَهْلِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ عَيْسَى الْبَرْزَازِ الْقُمِيِّ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الْعَلَّافِ النَّيْشَابُورِيِّ عَنْ وَاسِطِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرَّضَاعِ قَالَ إِنَّ لِلْجَنَّةِ ثَمَانِيَةَ أَبْوَابٍ وَ لِأَهْلِ قُمْ وَاحِدٌ مِنْهَا فَطُوبَى لَهُمْ ثُمَّ طُوبَى لَهُمْ ثُمَّ طُوبَى لَهُمْ

فصل اول: کلیات

مفهوم مقدس:

تَقْدِيسٌ: تَطْهِيرٌ وَ تَبْرُكٌ. وَ تَقْدَسٌ يَعْنِي تَطَهَّرَ.

و نحن نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَ نُقَدِّسُ لَكَ؛ یعنی نفس خود را برای تو تطهیر می می کنیم .

و بیت المَقْدِسِ یعنی مکانی که بوسیله آن از گناهان پاک و تطهیر می شود.

و قَدُّوسٌ بمعنای طاهر بودن و از صفات خدای متعال است و قَدُّوسٌ، بفتح قاف، بمعنای مبارک

است و القُدْسُ: البركة.

و زمین مقدس یعنی شام و بیت المَقْدِسِ است، راهب مَقْدَسٌ یعنی کسی که بوسیله او مبارک می

شود.^۱ و در مجمع‌البحرین آمده: از نامهای خداوند و به معنای طاهر بودن و پاک و منزّه بودن از

هر عیبی و نقصی و همانند سبوح است و قول خدا: بالواد المقدس [۱۲/۲۰] یعنی المطهر. و هر زمینی

که در آن نام محمد باشد مقدس است و تقدیس: تطهیر. و القدس: الطهر.^۲

مفهوم مبارک:

مبارک در کتب لغت آمده: تقدیس ، منزّه بودن ، بلند مرتبه و عظمت داشتن و از صفات

مختص به خداوند متعال و به معنای طاهر است . و نیز آمده متبارک: بلند مرتبه داشتن

و معنای برکت همان خیر فراوان است. و متبرک شدن به چیزی یعنی تفاعل به خیر

کردن. و تبارک الله یعنی تعظیم و تمجید خداوند که بوسیله نام او هر امری مبارک می شود.^۳

^۱ - ابن منظور، لسان العرب، ج ۶، ص ۱۶۸ و ۱۶۹

^۲ - مجمع البحرین، ج ۴، ص ۹۵.

وجه تسمیه قم

قم در فاصله ۱۳۰ کیلومتری غرب تهران واقع شده است^۱. و وجه تسمیه قم در تاریخ آمده : در ابتدا (جای جمع شدن آبها و آب تیمره [دیمره] و انار بوده است و درحوالی آن انواع گیاه رسته شد و علف زار گشته چنانکه چراگاه دوآب بود و از کثرت گیاه در این موضع سبز شده و این موضع را کبود دشت نام کرده بودند . و عرب جمع شدن آب را قم گویند . و از این جهت است که (آفتابه را قمقمه گویند و جمع آن قماقم) و گفته شده : قم از تبدیل کلمه کومه (به معنای خانه های کوچک که از نی و علف سازند) به مرور زمان تخفیفی واقع شد ابتدا به کم و سپس عرب های مهاجر آن رابه قم برگرداندند . برخی دیگر قم را برگرفته از کمیدان می دانند (در باستان این سرزمین براوستان می گفتند و حوزه رستاقی آن کمیدان و مرکز رستاق آن به نام کم می خواندند و در قرن اول اسلامی این شهر به نام کم بوده^۲، و در تاریخ قم آمده : مرادشان مجموع دیهه‌های هفت‌گانه بوده است که کمیدان یکی از آنست که به کم برگردانده و سپس عرب های مهاجر به قم تبدیل کرده اند.^۳ و در روایت آمده وجه تسمیه قم به دلیل اینکه زمانی که کشتی نوح در آنجا رسید با بر جا شد،^۴ یعنی در ایام طوفان نوح بدین مقام رسیده و آنجا مقام کرد و بایستاد، و آن را قم نام نهادند.^۵ همچنین روایت کنند از محمد بن ابی الحری و از ابو الفضل اسباطی و از ابی عفان بصری گفت، ابی عبد الله علیه السلام فرمود: آیا می دانی که قم را چرا قم نام گذاری کردند؟ گفتیم

- ربیع نیا ، ابو طالب و فخر الدین صابری ، راهنمای گردشگری استان قم

- مصحح سید جلال الدین طهرانی ، اذر ماه ۱۳۱۳ ش .

- مجاسی ، بحارالأنوار ج ۵۷ ، ص ۲۱۳ ، باب ۳۶- الممدوح من البلدان و الممنوم ، وَ عَنْ أَبِي مُقَاتِلٍ الدَّيْلَمِيِّ نَقِيْبِ الرَّيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ ع يَقُولُ إِنَّمَا سُمِّيَ قَمٌّ بِه لِأَنَّهُ لَمَّا وَصَلَتِ السَّفِينَةُ إِلَيْهِ فِي طُوفَانِ نُوحٍ ع قَامَتْ وَ هُوَ قَطَعَهُ مِنْ بَيْتِ الْمَقْدِسِ وَنَمَازِي،
علی، مستدرک سفینه البحار، ج ۸ ، ص ۵۹۷ و ص ۵۹۸.

خدا و رسول خدا و تو بدان عالمتری ، فرمود: برای آن است قم نام نهادند که اهل آن با قایم آل محمد علیه السلام جمع شوند و با او قایم و مستقیم باشند و او را نصرت و مدد نمایند^۱

مختصری از تاریخ قم

در منابع تاریخی آمده که قدمت شهر قم را به یکی از پادشاهان اسطوره ای پیشدادی (تهمورث)^۲ بر می گردد . ومعتقدند شهر قم در قرن های پیش از اسلام ، شهر معتبر و دارای محدوده ی بزرگی بوده است.

شهر قم در سال ۲۳ هـ ق به دست سپاه اسلام به فرماندهی ابو موسی اشعری ودر زمان هارون الرشید در سال ۱۸۹ هـ ق از اصفهان مستقل شد^۳ . در کتاب تاریخ قم آمده : قم بر اساس جنگ و محاربت فتح شده بود . زیرا قم با ناحیه های دیگر متصل بوده است (نواحی اصفهان که ابو موسی اشعری آن را فتح کرد بر اساس قهر و جنگ بوده است) بعضی دیگر می گویند که فتح قم بر وجه صلح بوده است ولیکن فتح آن با جنگ مشهورتر است^۴. سپس علت جدایی قم از اصفهان بیان می کند: چون عرب در قم قرار گرفتند و نسلشان زیاد شد و مناطق بسیاری را مالک شدند و بعضی از نواحی همدان و ری و اصفهان با آن جمع کردند . حمزه بن یسع بن عبد الله که از امرای عرب بود ، او هارون الرشید را از حال عرب و تمکن ایشان در قم آگاه کرد و از او درخواست کرد که قم را شهری گرداند و منبر را در آن بنهد تا در قم نماز جمعه و عیدین مستقلا بگذارند . هارون الرشید پذیرفتند و حمزه بن یسع را حاکم و صاحب اختیار گردانید ، در سال [۱۸۹ هجری] که موافق با سال مرگ یزدجرد است ، هارون الرشید حسن بن تحتاخ طالقانی را بر خراج و مساحت قم با حمزه ملحق کرد .

^۱ - ربیع نیا ، ابو طالب و صابری ، فخر الیومین ، راهنمای گردشگری استان قم ، ص ۳۰
^۲ - قمی ، حسن بن محمد بن حسن ، تاریخ قم ، مصحح سید جلال الدین طهرانی ، ص ۲۶ .

اولین مسجد جامع و منبری که در قم بنا شد می گویند چون عبد الله بن سعد اشعری می خواست به قزوین برود ، در قم به قصد انجام فریضه عبادت متوقف شد ؛ و چون نمی خواست نماز را در سرای مجوس بگذارد لذا می خواست از قم رحلت کند . برادرش احوص به او گفت که این مکان هم ثغری است که دیلم بدان متوجه میشوند . و اگر غرض ترا آنست که بشغر قزوین روی تا دفع کفار و مخالفان کنی و اجر و ثواب بدست آری اینجا نیز دیلم می آیند پس اینجا مقام کن تا من برای تو مسجدی بنا کنم تا تو در آن نماز بگذاری . پس از آن احوص برای برادرش عبد الله مسجد عتیق بدزپیل بنا نهاد که در آن نماز بگذارد . آن مکان آتشکده ای بود ، آنرا خراب کرد و به جای آن مسجد بنا نهاد ؛ و اطراف آن رواقهای گذاشت. یکی از درهای مسجد بر بستان سرای برادر خود عبد الله باز کرد و عبد الله در مدت حیات خود در آن مسجد نماز می خواند و چون عبد الله وفات یافت آن بستان از مسجد جدا کردند . و بعد از او حمزه بن الیسع اشعری قم را کوره گردانید و از اصفهان جدا کرد و منبر در این مسجد در سال صد و هشتاد و نه هجری بنا کرد . حمزه اصفهانی در کتاب خود می گوید : در سال صد و نود و پنج هجری امین علی بن عیسی بن ماهان را با لشکر بسیار فرستاد تا با سربازان مامون بجنگد و او را بر ری ، قم ، اصفهان ، نهاوند و همدان والی گردانید و حمزه منبر در مسجد دزپیل بنهاد و این مسجد غیر جامع بود و این منبر تا روزهای خلافت معتمد باقی ماند . پس از او در سال دویست و پنج هجری ابو صدیم حسین بن علی [بن] آدم بن عبد ، مسجد جامعی را در بیرون شهر بنا نهاد و منبر از مسجد دزپیل به آنجا منتقل کرد . روایت دیگری از حسن بن محمد وجود دارد که ابو الصدیم آن مسجد را بنا نکرده است ، و مناره آن یحیی بن اسحاق در سال صد و نود و یک بنا کردند . در کتب تاریخ آمده که مفلح ترکی که امیر قم بود در سال دویست و شصت منبر در مسجد جامع قم بنا کرد . اما این روایت بخلاف روایت قبلی است مگر اینکه بگوییم مفلح ترکی منبر را نو گردانید . مسجدی که معروف به سعد آبادی در بازار قم است ، نماز جمعه مدتی در آن اقامه می کردند و گفته شده اولین مسجدی که

در این منطقه بنا شده است . وپیش از آمدن عرب به این منطقه مسجد قریه جمکران بود و مردی از اهل اسلام بنام بن اسدی آنرا بنا کرده بود و در آن تنها نماز میگذارده^۱.

اما تعداد امام زادگان مجلل در عصر ما که بر فراز قبور مطهر شان گند و سایبان هست به چهار صد می رسد و بر طبق آمارى که در اواخر قرن دهم تهیه شده است بالغ بر ۴۴۴ می باشد^۲. و یکی از جهانگردان به نام «لردکرزن» در سفر نامه خود «پرژیا» تعداد امامزاده های قم را به یکهزار و چهار صد نوشته است. و در کتاب کریمه اهل البیت آمده: به نظر می رسد قبور متبرکه سادات و علماء را نیز جزو امامزادگان به حساب آورده است^۳.

مهاجرت سادات علوی و بسیاری از فرزندان اهل بیت علیهم السلام به شهر قم و اشاعه عقاید شیعه از یک سو و تشریف فرمایی امام رضا علیه السلام در سال ۲۰۰ هـ ق به ایران و خواهر گرامی اش حضرت معصومه علیها السلام در سال ۲۰۱ هـ ق^۴، سبب گشت قم یکی از مراکز بزرگ تشیع در جهان شود.

رحلت حضرت معصومه علیها السلام در قم در سال ۲۰۱ هـ ق و خاکسپاری آن حضرت در باغی معروف به بابلان است که در آن زمان خارج از شهر بود^۵، باعث شد مردم خانه های خود را به آرامگاه حضرت نزدیک کنند و بر توسعه قم نقش بسزایی داشت. همچنین در نیمه قرن دوم هجری حوزه ی قم جایگزین حوزه کوفه شد و از قدیمیترین مراکز نشر علوم و معارف شیعه گردید .

لذا اگر چه قم از زمان اشعری ها مرکز نشر علوم و معارف دینی بود و در اواخر قرن دوم و قرن های سوم و چهارم مهمترین مرکز راویان و محدثان شیعه به شمار می آمد ، لیکن در دوران صفویه با اعلان تشیع به عنوان مذهب رسمی کشور ، از جایگاه ممتازی برخوردار شد و حوزه های درسی با حضور دانشمندان بزرگی چون ملا صدرا ، ملا عبد الرزاق لاهجی ، ملا محمد طاهر قمی ، فیض

کاشانی و... رونق بسیار گرفت. لذا به دلایل فوق و به دلیل محوریت مذهبی و تاثیر گذاری سیاسی مخصوصا در طی صد سال اخیر، قم پایتخت معنوی کشور نامیده شد^۱.

تاریخچه موضوع و اهمیت آن

بنابراین می توان گفت تاریخچه این موضوع به زمان معصومین علیهم السلام بر می گردد که آنان از راه روایات، قداست قم را بیان فرموده اند. و علمای بزرگوار نیز به نوبه خود از زمان شیخ مفید در کتاب امالی اش و شیخ صدوق و در کتاب هایش مثل ثواب الاعمال، عیون الاخبار، علل الشرائع و مجلسی در بحار جلد ۵۷ و درباره حضرت معصومه علیها السلام جلد ۴۸ و ۹۹ و کتابهای معاصر چون مستدرک سفینه البحار تالیف شیخ علی نمازی زندگانی امام موسی بن جعفر تالیف موسی خسروی، فضل قم و کوفه کریمه اهل البیت مؤلف علی اکبر مهدی

در کتاب تاریخ قم تالیف حسن بن محمد بن حسن قمی بحث مفصلی درباره تاریخ قم بیان شده است. اما قدیمی ترین منبعی که قم را از شهرهای مستحدث اسلامی معرفی کرده، سفرنامه منسوب به ابی دلف است^۲، و یاقوت حموی در جلد ۴ و در صفحه ۳۹۸ نیز این نظر را دارد. و تالیف کتب در این زمینه نشان دهنده اهمیت این موضوع از منظر مورخان و علمای بزرگوار است. آگاهی از قداست قم و مبارک بودن این سرزمین باعث رشد بعد معنوی انسان می شود و بالخصوص

▪
علیهم السلام

▪
صلی الله علیه و آله

- ربیع نیا، ابو طالب و صابری، فخر الین، راهنمای گردشگری استان قم

جغرافیای قم

۱- جغرافیای طبیعی

استان قم با وسعت ۱۱ هزار و ۲۴۰ کیلو متر مربع از شمال به استان تهران ، از شرق به استان سمنان ، از جنوب به استان اصفهان و استان مرکزی و از غرب و جنوب غربی به استان مرکزی محدود است . حدود ۲۵ درصد مساحت قم کوهستانی و کوهپایه ای و بقیه دشت است . اقم دارای سه نوع آب و هوای متفاوت کوهستانی ، نیمه بیابانی و گرم و خشک بیابانی است^۱.

در کتاب تاریخ قم آمده : قم چهل فرسخ در چهل فرسخ است زیرا که حدود آن بغایت از یک دیگر دورند و اقطار آن متفاوت اند؛ از دیگر شهرها با حوزه آن گرفته‌اند و جمع کرده‌اند . حدّ اوّل قم از ناحیت همدانست تا میلادجرد که آن را ساوه گویند و حدّ دوّم از ناحیت ری تا جوسق داود بن عمران اشعری به دو فرسخ از دیر حص (دیر گج) که فرا پیش قم است ، حدّ سوم از ناحیت فراهان است آنجا که ناحیت کرج است و گویند از آنجا که جوسق دیزوآباد است از همدان است ، و حدّ چهارم از ناحیت اصفهان تا وادی که میان قریه درام و جرقام و میان قریه راوندست .

برج قم جوزاست ، طول آن از مغرب هفتاد و پنج درجه و پانزده دقیقه است ؛ و از مشرق صد و پنج درجه و دقایق است . عرض آن سی و چهار درجه و سی دقیقه است . ناحیت قم از جمله بلدان جبل است از اقلیم چهارم است . بلاد جبل عبارت از همدان است و ماسیدان که آن سیروانست و مهرجانفدق که آن صیمره است و قم و ماه البصره که آن نهاوندست و ماه الکوفه که دینور است و

قرمیسین [کرمانشاه]^۲.

^۱- همان ، ص ۱۶ .

^۲- قمی ، حسن بن محمد بن حسن ، تاریخ قم ، مصحح سید جلال الدین طهرانی ، ص ۲۶ .

منابع آب

منابع قم عبارتند از رودها ، سدها و آبهای زیر زمینی که شامل قنات ها و چاه ها می باشد . رودهای این استان بیشتر از غرب به شرق و از جنوب به سمت شمال جریان دارند . وسدهای مخزنی قم به نام سد امام زاده اسماعیل ، سد کبار و سد سنجان است .

اما دریاچه نمک قم در واقع بخشی از کویر نمک ایران است که در شرق قم قرار دارد و در فصل زمستان دارای آب می باشد و در فصل تابستان به جای آب دارای ورقه های نمک است^۱.

۲- جغرافیای سیاسی

استان قم بر اساس آخرین تقسیمات کشوری دارای یک شهرستان قم و پنج بخش « مرکزی ، کهک ، خلیجستان ، سلفچگان و جعفر آباد » می باشد . و پنج شهر قم ، قنات ، کهک ، دستجرد و جعفریه « نه دهستان و ۳۵۶ آبادی است .

قم به علت موقعیت خاص جغرافیایی و قرار گرفتن در طول خطوط ارتباطی ، اهمیت ویژه ای دارد . به در دوران اولیه تمدن بشری ، جزو مهم ترین قرار گاه های انسانی به شمار می آمده است^۲.

۳- جغرافیای اقتصادی

مهمترین صنعتی در استان قم ، صنعت گردشگری و به طور اخص توریسم مذهبی است . وجود بارگاه ملکوتی حضرت معصومه علیها السلام موجب شده در تمام فصل های سال ، زائرین بسیاری را از نقاط مختلف کشور و سایر کشورها به قم کشیده شوند و در رونق دادن به بازار قم و امر اشتغال نقش بسزایی دارد .

صنایع و معادن ، کشاورزی ، صنایع دستی و سوغات از دیگر منابع مهم اقتصادی محسوب می شود^۳.

^۱- ربیع نیا ، ابو طالب و صابری ، فخرالدین ، راهنمای گردشگری استان قم ، ص ۱۶-۱۸ .

^۲- همان ، ص ۲۲

^۳- همان ، ص ۲۶ .

۴ - جغرافیایی انسانی

بر اساس امارهای رسمی ، جمعیت استان قم که شامل جمعیت کل شهری و روستای در سال ۱۳۹۱ -۱۱۵۱۶۷۲ است و جمعیت شهری ۱۰۹۵۸۷۱ است^۱ .

وگروه های مختلفی از دیگر کشورها به این استان مهاجرت کرده اند . بیشترین مهاجران خارجی از کشورهای افغانستان ، عراق ، وپاکستان که در مجموع حدود ۲۵۵هزار تبعه خارجی در استان قم اقامت دارند . نژاد مردم قم از شاخه های قوم آریا است ؛ زبان آنان فارسی است و مذهب مردم قم مانند مردم دیگر مناطق ایران پیش از ورود دین اسلام به سرزمین قم ، پیرو آئین زردشت بودند . اما بر اساس اسناد تاریخی از بدو ورود دین اسلام به ایران مردم قم با آغوش باز اسلام را پذیرفته و همواره از پیروان خاندان اهل عصمت و طهارت بوده اند^۲ .

راهای قم

برای قم را شش راهست ، اول : راه خراسان که درب ری می باشد ، دوم : راه ساوه و آوه که آن راه مسجد جامع است ، سوم : راه همدان که آن را سرداب نام دارد که درب عبدویه برمله است ، چهارم: راه عراق و آن درب برید است که آنرا درب نصر بن عامر اشعری می گویند و جبانه معروف است ، پنجم : راه جبال قم است و آن درب حسن بن علی بن آدم اشعری گفته می شود ، ششم : راه قاسان که آن درب قاسان است و مشهور بولد احوص بن سعد اشعری است. راه هفتم : راه دیگری است که درب اول آن قریه جمر است ، دوم : درب سهلویه بن علی که به آن نیز راه ساوه می نامند ، سوم : درب عریش، چهارم : درب مالون که مسیر آن به قریه میانرود می رود ، پنجم :

^۱- همان ، ص ۲۴ .

درب تلقجار [تلفجار] که آن راه سراجہ است ، ششم : درب قوہبار، ہفتم : درب نوآباد کہ از آنجا با
سیای متجہ میروود ودر مجموع سیزدہ درب می باشند ^۱.

^۱-قمی ، حسن بن محمد بن حسن ، تاریخ قم ، مصحح سید جلال الدین طہرانی ص ۲۷.

فصل دوم: تبیین از دیدگاه روایات

معرفی قم از دیدگاه روایات

در روایات آمده ، قم قبه ای از مروارید و سرزمینی همانند استبرق سبز و خرم می باشد ، که دارای چهار رکن و چهار در است . و در روایت دیگر بقعه ای قرمز که از زعفران خوش رنگ تر واز مشک خوش بوتر معرفی شده است . به نام سرزمین جبل ^۱ ، که از همه مکان ها سالم تر و امن تر می باشد ؛ این سرزمین محل فرود جبرئیل است . سرزمینی که از آن آب جاری می شود که هر کس از آن آب بیاشامد از درد ورنج در امان می باشد ، آبی که حضرت عیسی گل را در آن خمیر کرد و صورتی از کوبتری باذن خدا ساخت ، آبی که امام رضا علیه السلام از آن غسل کرد و محل کبش حضرت ابراهیم و مکانی که عصای موسی و خاتم سلیمان از آن بیرون آمد . از دیدگاه روایات قم قطعه ای از بیت المقدس است ^۲ .

روایت شده از علی بن محمد عسکری از پدرش از جدش از امیر المومنین علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید : هنگامی که مرا به آسمان چهارم سیر داده شد به قبه ای از مروارید نگاه کردم که برای آن چهار رکن و چهار در است همانند استبرق سبز (خرم ، پاک و سبز) است ، به جبرئیل گفتم این چه قبه ای است که در آسمان چهارم بهتر از آن ندیدم ، جبرئیل گفت : حبیبی محمد این صورتی

– مجلسی ، بحار الأنوار ، ج ۵۷ ، ص ۲۱۵ ، باب ۳۶ – الممدوح من البلدان و المذموم ،

درباره زمین جبل در خطبه ملاحم که حضرت امیر المومنین علیه السلام بعد از جنگ جمل در بصره آن را ایراد فرمودند: زمانی که حسنی صاحب

طبرستان با سواران و

...

«يُخْرِجُ الْحَسَنِيَّ

...

صَاحِبِ طَبْرِسْتَانَ مَعَ جَمِّ كَثِيرٍ مِنْ حَيْلِهِ وَ رَجُلِهِ حَتَّى يَأْتِيَ نَيْسَابُورَ فَيَفْتَحُهَا وَ يَفْسِمُ أَبْوَابَهَا ثُمَّ يَأْتِي أَصْبَهَانَ ثُمَّ إِلَى قُمَّ فَيَقَعُ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ أَهْلِ قُمَّ وَ قَعَّةً عَظِيمَةً يُقْتَلُ فِيهَا كَثِيرٌ فَيَنْهَزِمُ أَهْلُ قُمَّ فَيَنْهَبُ الْحَسَنِيُّ أَمْوَالَهُمْ وَ يَسْبِي ذُرَارِيَهُمْ وَ نِسَاءَهُمْ وَ يُخَرِّبُ دُورَهُمْ فَيَفْرَعُ أَهْلُ قُمَّ إِلَى جَبَلٍ يُقَالُ لَهَا وَرَادَهَارُ فَيَقِيمُ الْحَسَنِيُّ بِبَلَدِهِمْ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَ يَقْتُلُ مِنْهُمْ عِشْرِينَ رَجُلًا وَ يَصْلِبُ مِنْهُمْ رَجُلَيْنِ ثُمَّ يَرْحَلُ عَنْهُمْ

از شهری که به آن قم گفته می شود . بنده های مومن خدا در آن جمع می شوند و منتظر شفاعت محمد در روز قیامت و حساب می باشند ، بر آنان غم ، هم ، ناراحتی و مشکلات جاری می سازد راوی از علی بن محمد عسکری علیه السلام می پرسد آنان تا چه زمانی منتظر فرج هستند : حضرت فرمود تا زمانی که آب بر زمین ظاهر شود .^۱ و در کتاب قصص الأنبياء آمده : امام صادق علیه السلام از علائم فرج برای اهل قم بیان فرمودند و آن است که آب بر زمین جاری شود و آن به معنای حصول فرج و خروج قائم (آل محمد علیهم السلام) .^۲

جعفر بن محمد صادق علیه السلام از پدرش از جدش از رسول خدا صلی الله علیه و آله : هنگامی که مرا به آسمان سیر داده شد ، جبرئیل مرا بر شانه راستش حمل کرد . پس به بقعه ای قرمزی که در سرزمین جبل که از رنگ زعفران نیکوتر است واز بوی مشک خوش بوتر است ، نگاه کردم . ناگهان پیر مردی در آن سرزمین دیدم که بر سرش برنسی (بارانی کلاه دار) بود. پس به جبرئیل گفتم این بقعه ای قرمز که از زعفران خوش رنگ تر است واز بوی مشک خوش بوتر است چیست ؟ گفت : بقعه شیعیان تو و شیعیان وصی تو علی علیه السلام است . پس به او گفتم این پیر مرد صاحب برنس کیست ؟ گفت ابلیس است ، گفتم از آنها چه می خواهد ؟ گفت می خواهد آنها را از ولایت امیر المومنین باز دارد و به فسق و فجور دعوت کند . حضرت به جبرئیل گفت ما را بیش او ببر ، جبرئیل به سرعت برق چشم

- مجلسی، بحار الأنوار ، ج ۵۷ ، ص ۲۰۷ ، باب ۳۶- الإختصاص، رَوَى عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص لَمَّا أُسْرِيَ بِي إِلَى السَّمَاءِ الرَّابِعَةِ نَظَرْتُ إِلَى قُبَّةٍ مِنْ لَوْلُؤٍ لَهَا أَرْبَعَةُ أَرْكَانٍ وَ أَرْبَعَةُ أَبْوَابٍ كَأَنَّهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ أَخْضَرَ قُلْتُ يَا جِبْرَائِيلُ مَا هَذِهِ الْقُبَّةُ الَّتِي لَمْ أَرْ فِي السَّمَاءِ الرَّابِعَةِ أَحْسَنَ مِنْهَا فَقَالَ حَبِيبِي مُحَمَّدٌ هَذِهِ صُورَةُ مَدِينَةِ يُقَالُ لَهَا قُمَّ يَجْتَمِعُ فِيهَا عِبَادُ اللَّهِ الْمُؤْمِنُونَ يَنْتَظِرُونَ مُحَمَّدًا وَ شَفَاعَتَهُ لِلْقِيَامَةِ وَ الْحِسَابَ يَجْرِي عَلَيْهِمُ الْعَمُّ وَ الْهَمُّ وَ الْأَحْزَانُ وَ الْمَكَارَهُ قَالَ فَسَأَلْتُ عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيَّ ع مَتَى يَنْتَظِرُونَ الْفَرَجَ قَالَ إِذَا طَهَّرَ الْمَاءُ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ. . و الاختصاص ، ۹۸ و تاریخ قم ، ص ۹۶ . و کمبانی، ج ۱، ص ۳۷۳ به نقلی از مستدرک سفینه البحار، ج ۸، ص ۵۹۵.

- جزائری قصص الأنبياء، ، ص ۱۳۳، الباب السابع في قصص لوط ع و قومه، من علامات الفرج لأهل قم أن يجرى الماء على وجه الأرض

یعنی آن یکون الفرج و یخرج القائم ع

ما را پیش او برد . پس به او گفتم ای ملعون پرخیز و با دشمنان آنان در اموالشان ، فرزندانشان وزانشان مشارکت کن بدرستی که بر شیعیان من و شیعه علی علیه السلام سلطان نداری ^۱ .

ابو موسی اشعری از امیر المومنین علیه السلام درباره سالمترین مدن و برترین مکان ها در زمان وقوع جنگ و شمشیر سؤال کرد ؟ حضرت فرمودند : سالمترین مکان ها در آن روز زمین جبل می باشد چون خراسان برهم آید و میان اهل جرجان و طبرستان جنگ واقع شود و سجستان خراب گردد؛ سالم ترین موضعها در آن هنگام قصبه قم می باشد . که از آن انصار و یاوران کسی که بهترین مردم است بپدر و مادر و جدّ و جدّه و عم و عمّه بیرون آید . حضرت زهرا (س) آن را جایگاه قدم و (فرود) جبرائیل می نامد ؛ جایگاهی که از آن آبی بیرون آید که هر کسی که از آن آب بیاشامد از درد و رنج در آمان می ماند . و از آن آب حضرت عیسی علیه السلام گل را خمیر کرد و صورت شب پره ساخت (آنی خالق لکم من الطین کهیئته الطیر فانفخ فیه فیکون طیرا باذن الله ۳: ۴۹) و از آن آب امام رضا علیه السلام غسل فرموده است ؛ از آن جایگاه کبش حضرت ابراهیم ، عصای موسی وانگشتر سلیمان بیرون آمده است ^۲ .

- مجلسی ، بحارالأنوار ، ج ۵۷ ، ص ۲۰۷ ، باب ۳۶- الممدوح من البلدان و المذموم لعلل علی بن عبد الوراق از سعد بن عبد الله از أحمد بن محمد بن عیسی و الفضل بن عامر از سلیمان بن مقبل از محمد بن زیاد الأزدی از عیسی بن عبد الله الأشعری از صادق جعفر بن محمد علیه السلام فرمود : پدرم از جدم از پدرش روایت می کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله : « لَمَّا أُسْرِيَ بِي إِلَى السَّمَاءِ حَمَلَنِي جِبْرَائِيلُ عَلَى كَتِفِهِ الْأَيْمَنِ فَنظَرْتُ إِلَى بُقْعَةٍ بِأَرْضِ الْجَبَلِ حُمْرَاءَ أَحْسَنَ لَوْنًا مِنَ الرَّغْفَرَانِ وَ أَطْيَبَ رِيحًا مِنَ الْمِسْكِ فَإِذَا فِيهَا شَيْخٌ عَلَى رَأْسِهِ بُرْسٌ فَقُلْتُ لِجِبْرَائِيلَ مَا هَذِهِ الْبُقْعَةُ الْحُمْرَاءُ الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ لَوْنًا مِنَ الرَّغْفَرَانِ وَ أَطْيَبَ رِيحًا مِنَ الْمِسْكِ قَالَ بُقْعَةُ شَيْعَتِكَ وَ شَيْعَةُ وَصِيكَ عَلَيَّ فَقُلْتُ مَنْ الشَّيْخُ صَاحِبُ الْبُرْسِ قَالَ إِبْلِيسُ قُلْتُ فَمَا يُرِيدُ مِنْهُمْ قَالَ يُرِيدُ أَنْ يُصَدِّقَهُمْ عَنْ وَلِيَّةِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ يَدْعُوهُمْ إِلَى الْفِسْقِ وَ الْفُجُورِ فَقُلْتُ يَا جِبْرَائِيلُ أَهْوَى بِنَا إِلَيْهِمْ فَأَهْوَى بِنَا إِلَيْهِمْ أَسْرَعَ مِنَ الْبَرْقِ الْخَاطِفِ وَ الْبَصْرِ اللَّامِحِ فَقُلْتُ قُمْ يَا مَلْعُونُ فَشَارِكْ أَعْدَاءَهُمْ فِي أَمْوَالِهِمْ وَ أَوْلَادِهِمْ وَ نَسَائِهِمْ فَإِنَّ شَيْعَتِي وَ شَيْعَةَ عَلَيَّ لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ . و تاریخ قم ، ص ۹۳ .

- همان ج ۵۷ ، ص ۲۱۷ ، قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْفَقِيهَ الْهَمْدَانِيُّ فِي كِتَابِ الْبُلْدَانِ إِنَّ أَبَا مُوسَى الْأَشْعَرِيَّ رَوَى أَنَّهُ سَأَلَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ ع عَنْ أَسْلَمِ الْمُدْنِيِّ وَ خَيْرِ الْمَوَاضِعِ عِنْدَ نَزُولِ الْفِتَنِ وَ ظُهُورِ السَّيْفِ فَقَالَ أَسْلَمُ الْمَوَاضِعِ يُؤَمِّدُ أَرْضَ الْجَبَلِ فَإِذَا اضْطَرَبَتْ خُرَّاسَانُ وَ وَقَعَتِ الْحَرْبُ بَيْنَ أَهْلِ جُرْجَانَ وَ طَبْرِسْتَانَ وَ خَرَبَتْ سَجِسْتَانَ فَاسْلَمُ الْمَوَاضِعِ يُؤَمِّدُ قَصَبَهُ قَمَّ تِلْكَ الْبَلْدَةُ الَّتِي يَخْرُجُ مِنْهَا أَنْصَارُ خَيْرِ النَّاسِ أَبَا وَ أُمَّتًا وَ جَدًّا وَ جَدَّةً وَ عَمًّا وَ عَمَّةً تِلْكَ الَّتِي تُسَمَّى الرَّهْرَاءَ بِهَا مَوْضِعُ قَدَمِ جِبْرَائِيلَ وَ هُوَ الْمَوْضِعُ الَّذِي نَبَعَ مِنْهُ الْمَاءُ الَّذِي مَنْ شَرِبَ مِنْهُ أَمِنَ

جایگاه زمین قم از دیدگاه روایات

زمین قم از دیدگاه روایات حرمتی بسیار والایی دارد، زیرا آن حرم خاندان رسول خدا و کاشانه ی دوستان اوست .

۱- برترین سر زمین

در روایت آمده خداوند از بین همه زمین ها کوفه ، قم و تفلیس برگزیده است ^۱

۲- حرم اهل البيت وعش آل محمد ﷺ

برای خدا حرمی و آن مکه است و برای پیامبر حرمی است و آن مدینه و برای امیر المؤمنین حرمی و آن کوفه است و برای ما حرمی و آن شهر قم است. ^۲

مِنْ الدَّاءِ وَ مِنْ ذَلِكَ الْمَاءِ عَجِنَ الطَّيْنُ الَّذِي عَمِلَ مِنْهُ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ وَ مِنْهُ يُغْتَسَلُ الرَّضَاعُ وَ مِنْ ذَلِكَ الْمَوْضِعُ يُخْرَجُ كَبْشُ إِبْرَاهِيمَ وَ عَصَا مُوسَى وَ خَاتَمُ سُلَيْمَانَ وَ تَارِيخُ قَمٍ ، ص ۹۱ .

- سندرک الواسئل ، ج ، ۱۰ ، ص ۲۰۵ ، ۱۲- باب وجوب احترام مکه و المدینه و عَنِ الْحَسَنِ بْنِ يُوسُفَ عَنْ خَالِدِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِنَّ اللَّهَ اخْتَارَ مِنْ جَمِيعِ الْبِلَادِ كُوفَةَ وَ قَمَّ وَ تَفْلِيسَ . وَ دَرِ بَحَارِ الْأَنْوَارِ ، ج ، ۵۷ ، ص ۲۱۳ ، باب ۳۶- الممدوح من البلدان و المذموم .

- همان ، ج ۱۰ ، ص ۲۰۶ ، ۱۲- باب وجوب احترام مکه و المدینه ، عَنْ جَمَاعَةٍ مِنْ أَهْلِ الرَّيِّ أَنَّهُمْ دَخَلُوا عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع إِلَى أَنْ قَالُوا فَقَالَ ع إِنَّ لِلَّهِ حَرَمًا وَ هُوَ مَكَّةُ وَ إِنَّ لِلرَّسُولِ ص حَرَمًا وَ هُوَ الْمَدِينَةُ وَ إِنَّ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع حَرَمًا وَ هُوَ الْكُوفَةُ وَ إِنَّ لَنَا حَرَمًا وَ هُوَ بَلْدَةُ قَمَّ الْخَبَرَ

در روایت دیگر آمده : از سهل بن زیاد از عبد العظیم الحسنی از اسحاق الناصح مولی جعفر از ابی الحسن اول علیه السلام فرمودند : قم عش آل محمد علیهم السلام و پناهگاه شیعیان است و.....^۱

۳- شرافت و نجابت

در روایت آمده : عده ای نزد امام صادق علیه السلام بودند و عمران بن عبد الله قمی بر حضرت وارد شد، حضرت هم از او پرسجو کرد و هم از او تحسین کرد و با خوش رویی با او هم صحبت شد . وقتی بلند شد از حضرت پرسیدم این چه کسی است که اینقدر برای او احسان کردی ؟ حضرت فرمود : او از اهل بیت نجابت یعنی اهل قم است ، هر ستمگری و جباری که می خواهد به آنان ستم کند ، هر آینه خداوند او را نابود خواهد کرد^۲ .

۴- سرزمین آمن الهی

از سعید بن عبد الله بن ابی خلف روایت شده است که او گفت که حدیث کرد مرا حسن بن محمد بن سعد از حسن بن علی خزاعی و او از عبد الله سنان و او از ابی عبد الله علیه السلام که از وی سؤال کردند: چون قائم آل محمد علیه السلام ظهور کند، اهل جبال کجا باشند که در روایات آمده است ، امام علیه السلام فرمود: در آنجا موضعی است که آنرا بحر گویند و آن را قم نامیده می شود ، و آن معدن شیعیان ما ست .

- مجلسی ، بحار الأنوار ۵۷ ۲۱۴ باب ۳۶- الممدوح من البلدان و المذموم ، و عن سهل بن زیاد عن عبد العظیم الحسنی عن إسحاق الناصح مؤلی جعفر عن ابی الحسن الأول ع قال قم عش آل محمد و مأوی شیعیتهم و لکن سیهک جماعه من شبایهم بمعصیه آبائهم و الاستخفاف و السخریه بکبرائهم و مشایخهم و مع ذلك یدفع الله عنهم شر الأعدای و کل سوء

- همان ، ج ۵۷ ، ص ۲۱۱ ، باب ۳۶- الممدوح من البلدان و المذموم ، الکشی ، عن محمد بن مسعود و علی بن محمد معاً عن الحسين بن عبيد الله عن عبد الله بن علي عن أحمد بن حمزة عن عمران القمي عن حماد الثباب قال كنا عند أبي عبد الله ع و نحن جماعة إذ دخل عليه عمران بن عبد الله القمي فسأله و بره و بشه فلما أن قام قلت لأبي عبد الله ع من هذا الذي بررت به هذا البر فقال من أهل البيت النجباء یعنی اهل قم ما أرادهم جبار من الجبابرة إلا قصمه الله . و تاریخ قم ، ص ۹۴ .

فاما ری وای بر ری از هر دو طرف آن ، امن و سلامتی بسبب قم و اهل آن است، گفتند یا ابا عبد الله دو جناح و دو طرف ری کدام اند، فرمود: یکی بغداد است و دیگری خراسان است . بتحقیق شمشیرهای خراسان و شمشیرهای بغداد بری بیکدیگر رسند حقّ تعالی عقوبت بریشان تعجیل فرماید و ایشان را هلاک گرداند پس اهل ری به قم پناه می برند و اهل قم به ایشان را جا و پناهگاه میدهند و از قم بموضعی که آنرا اردستان گویند نقل کنند،^۱

و در روایت دیگر از محمد بن سهل بن الیسع از پدرش از جدش از ابی عبد الله فرمود : اگر امنیت را از بندگان خدا گرفته شود ، و مردم سوار اسب ها شوند و از زنان و عطور دوری بجویند . بس از مکان ها ایشان فرار کنند ، گفتم جانم به فدایت به گجا بروند ؟ فرمود به سوی کوفه و اطراف آن یا به سوی قم و نواحی آن که هر آینه بلاء را از آنها بدور است.^۲

باز حضرت در این باره می فرماید : به تحقیق بلاء ها از قم و اهل آن دور شده است ، زمانی خواهد آمد که قم و اهل آن بر تمامی خاق حجت می باشند و آن در زمان غیبت قائم ما تا ظهور او ست. و اگر آن نباشد زمین و اهل آن از بین خواهند رفت. بدرستی که فرشتگان بلا

^۱ - همان ، ص ۹۴ - ۹۵ ، بدخل و تصرف در ترجمه .

رَوَى سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي خَلْفٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَعْدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ الْخُرَاعِيِّ عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانَ سَأَلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَ أَيِّنَ بِلَادِ الْجَبَلِ فَإِنَّا قَدْ رَوَيْنَا أَنَّهُ إِذَا رَدَّ إِلَيْكُمْ الْأَمْرَ يُخَسَفُ بِنَعْضِهَا فَقَالَ إِنَّ فِيهَا مَوْضِعًا يُقَالُ لَهُ بَحْرٌ وَ يُسَمَّى بِقَمٍّ وَ هُوَ مَعْدِنٌ شِيعَتِنَا فَأَمَّا الرَّيُّ فَوَيْلٌ لَهُ مِنْ جَنَاحِيهِ وَ إِنَّ الْأَمْنَ فِيهِ مِنْ جِهَةٍ قَمٍّ وَ أَهْلِهِ قَبِيلٌ وَ مَا جَنَاحَاهُ قَالَ عَ أَحَدُهُمَا بَغْدَادٌ وَ الْآخَرَ خُرَاسَانٌ فَإِنَّهُ تَلْتَقِي فِيهِ سَيُوفُ الْخُرَاسَانِيِّينَ وَ سَيُوفُ الْبَغْدَادِيِّينَ فَيُجْعَلُ اللَّهُ عُقُوبَتَهُمْ وَ يُهْلِكُهُمْ فَيَأْوِي أَهْلُ الرَّيِّ إِلَيَّ قَمٍّ فَيُؤْوِيهِمْ أَهْلُهُ ثُمَّ يَنْتَقِلُونَ مِنْهُ إِلَيَّ مَوْضِعٍ يُقَالُ لَهُ أَرْدِسْتَانُ - بحار الأنوار، ج ۵۷، ص ۲۱۲، باب ۳۶- الممدوح من البلدان و المذموم .

- همان ج ۵۷، ص ۲۱۴، باب ۳۶- الممدوح من البلدان و المذموم، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَهْلِ بْنِ الْيَسَعِ عَنِ أَبِيهِ عَنِ جَدِّهِ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَ قَالَ إِذَا قَعِدَ الْأَمْنُ مِنَ الْعِبَادِ وَ رَكِبَ النَّاسُ عَلَى الْحَيُولِ وَ اغْتَزَلُوا النِّسَاءَ وَ الطَّيِّبَ فَالْهَرَبُ الْهَرَبُ عَنْ جِوَارِهِمْ فَقُلْتُ جَعَلْتُ فِدَاكَ إِلَى أَيِّنَ قَالَ إِلَى الْكُوفَةِ وَ نَوَاحِيهَا أَوْ إِلَى قَمٍّ وَ حَوَالِيهَا فَإِنَّ الْبَلَاءَ مَدْفُوعٌ عَنْهُمَا وَ تَارِيخُ قَمٍّ ، ص ۹۹ و مستدرک سفینه البحار ، ج ۸ ، ص ۵۹۸ .

و به مصیبت ، ناراحتی و دشمنی گرفتارش می کند تا از آزار رساندن به قم و اهل آن فراموش کند همانطوری که خداوند را فراموش کردند.^۱

باز امام صادق می فرماید : اگر بلاها را در همه جا و سر تا سر شد بس امنیت در کوفه و نواحی آن از منطقه عراق است و قم از منطقه جبل است . قم چه خوب جایی برای کسی که بیم دارد.^۲

از احمد بن محمد بن عیسی از محمد بن خالد از برخی از اصحابش از ابی عبد الله علیه السلام

،

و امام رضا علیه السلام در باره محفوظ بودن قم از بلا می فرماید : بدرستی که خدا بلا را از اهل قم دور می کند همانطوری که از اهل بغداد را که در حوالی قبر موسی بن جعفر علیه السلام است .^۴

و در روایات بیان شده به دلیل امن بودن قم زمین های آن بسیار گران می شود به طوری که مقدار اسبی را بر آن ببندند هزار درهم خواهد شد .^۵

همان، ج ۵۷، ص ۲۱۲، باب ۳۶- الممدوح من البلدان و المذموم، عن مُحَمَّدِ بْنِ قَتَيْبَةَ الْهَمْدَانِيِّ وَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ الْكَشْمَارِجَانِيِّ [عَنْ عَلِيِّ بْنِ التَّمَمَانِ عَنْ أَبِي الْأَكْرَادِ عَلِيِّ بْنِ مَيْمُونِ الصَّائِعِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِنَّ اللَّهَ وَ إِنَّ الْبَلَاءَ مَدْفُوعَةٌ الْمَلَائِكَةُ لَتَدْفَعَنَّ عَنْ قَوْمٍ وَ أَهْلِهِ وَ سَيَاتِي زَمَانٌ تَكُونُ بَلْدَةُ قَوْمٍ وَ أَهْلِهَا حِجَّةً عَلَى الْخَلَائِقِ وَ ذَلِكَ فِي زَمَانٍ غَيْبَةٍ قَائِمِينَ ع إِلَى ظُهُورِهِ وَ لَوْ لَا ذَلِكَ لَسَاخَتْ الْأَرْضُ بِأَهْلِهَا وَ إِنَّ الْبَلَاءَ عَنْ قَوْمٍ وَ أَهْلِهِ وَ مَا قَصَدَهُ جَبَّارٌ بِسُوءٍ إِلَّا قَصَمَهُ قَاصِمُ الْجَبَّارِينَ وَ شَغَلَهُ عَنْهُمْ بِدَاهِيَةٌ أَوْ مُصِيبَةٌ أَوْ عَدُوٌّ وَ يُنْسِي اللَّهُ الْجَبَّارِينَ فِي دَوْلَتِهِمْ ذَكَرَ قَوْمٌ وَ أَهْلِهِ كَمَا نَسُوا ذَكَرَ اللَّهُ وَ نَمَازِي ، مستدرک سفینه البحار، ج ۸، ص ۵۹۷

- بحار الأنوار، ج ۵۷، ص ۲۱۴، باب ۳۶- الممدوح من البلدان و المذموم، وَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيْسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدِ الْبَرْقِيِّ عَنْ سَعْدِ بْنِ سَعْدِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ جَمَاعَةٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِذَا عَمَّتِ الْبَلَاءُ فَالْأَمْنُ فِي كُوفَةٍ وَ نَوَاحِيهَا مِنَ السَّوَادِ وَ قَوْمٌ مِنَ الْجَبَلِ وَ نِعْمَ الْمَوْضِعُ قَوْمٌ لِلْخَائِفِ الطَّائِفِ ، كمبانی، ج ۱۴، ص ۳۴۳ به نقلی از مستدرک سفینه البحار، ج ۸، ص ۳۹۶.

- همان، ج ۵۷، ص ۲۱۵، وَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيْسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدِ بْنِ عَدِيٍّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ كُنَّا عِنْدَهُ جَالِسِينَ إِذْ قَالَ مُبْتَدِئًا خُرَّاسَانُ خُرَّاسَانُ سِجِسْتَانُ سِجِسْتَانُ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى أَهْلِهِمَا رَاكِبِينَ عَلَى الْجَمَالِ مُسْرِعِينَ إِلَى قَوْمٍ . و تاریخ قم ، ص ۹۹ .

- همان، ج ۵۷، ص ۲۲۰، أَنَّهُ قَالَ الرَّضَا ع لِرُكْرِيَا بْنِ آدَمَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعْدِ الْأَشْعَرِيِّ إِنَّ اللَّهَ يَدْفَعُ الْبَلَاءَ بِكَ عَنْ أَهْلِ قَوْمٍ كَمَا يَدْفَعُ الْبَلَاءَ عَنْ أَهْلِ بَغْدَادَ بِقَبْرِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرِ ع

۵- قمی، تاریخ قم، ص ۹۹، آن قم بیلگ من العماره إلى أن يشترى موضع فرس بألف درهم بحار، ج ۵۷، ص ۲۱۵

ابو موسی اشعری از امیر المومنین عليه السلام درباره سالمترین مدن و برترین مکان ها در زمان وقوع جنگ و شمشیر سؤال کرد ؟ حضرت فرمودند : سالمترین مکان ها در آن روز زمین جبل می باشد چون خراسان برهم آید و میان اهل جرجان و طبرستان جنگ واقع شود و سجستان خراب گردد؛ سالم ترین موضعها در آن هنگام قصبه قم می باشد^۱

۵- سرزمین ولایت

از انس بن مالک آمده: روزی نزد پیغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نشسته بودم ناگهان امیر المؤمنین عليه السلام آمد حضرت به او فرمود: بمن آیی یا ابا الحسن، او را در آغوش گرفت و میانه هر دو چشم مبارکش بوسه نهاد، پس فرمود یا علی خداوند عزیز ولایت تو را بر آسمانها عرض کرد، آسمان هفتم در پذیرش ولایت تو سبقت گرفت بس حق تعالی آنرا بعرش تزئین کرد. بعد از آن آسمان چهارم سبقت گرفت و حق تعالی آنرا به بیت المعمور مشرف و تزئین گردانید. بعد از آن آسمان دنیا سبقت گرفت پس حق تعالی آنرا به کواکب تزیین فرموده است. سپس (ولایت تو را) بر زمین عرضه کرد، مکه در پذیرش ولایت تو را سبقت گرفت و آن را به کعبه تزیین کرد. سپس مدینه در پذیرش ولایت و محبت تو سبقت گرفت و آن را بوجود من مکرم و تزئین گردانید سپس کوفه سبقت گرفت و به تو تزئین کرد و بعد از آن زمین قم سبقت گرفت و به عرب تزیین کرد و برای آن دری از درهای یهشت باز کرد.

- قمی، تاریخ قم، ص ۹۵. با دخل و تصرف در ترجمه. ج ۵۷، ص ۲۱۲، و بإسناده عن عَبْدِ الْوَاحِدِ الْبُضْرِيِّ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ اللَّيْثِيِّ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَائِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كُنْتُ ذَاتَ يَوْمٍ جَالِسًا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ دَخَلَ عَلَيْهِ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ع فَقَالَ ص إِلَى يَا أبا الْحَسَنِ ثُمَّ اغْتَنَفَهُ وَ قَتَلَ مَا بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَ قَالَ يَا عَلِيُّ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ اسْمُهُ عَرَضَ وَ لَأَيْتَكَ عَلَى السَّمَاوَاتِ فَسَبَقَتْ إِلَيْهَا السَّمَاءُ السَّابِعَةُ فَزَيَّنَهَا بِالْعَرْشِ ثُمَّ سَبَقَتْ إِلَيْهَا السَّمَاءُ الرَّابِعَةُ فَزَيَّنَهَا بِالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ثُمَّ سَبَقَتْ إِلَيْهَا السَّمَاءُ الدُّنْيَا فَزَيَّنَهَا بِالْكَوَاكِبِ ثُمَّ عَرَضَهَا عَلَى الْأَرْضِينَ فَسَبَقَتْ إِلَيْهَا مَكَّةُ فَزَيَّنَهَا بِالْكَعْبَةِ ثُمَّ سَبَقَتْ إِلَيْهَا الْمَدِينَةُ فَزَيَّنَهَا بِئِي ثُمَّ سَبَقَتْ إِلَيْهَا الْكُوفَةُ فَزَيَّنَهَا بِكَ ثُمَّ سَبَقَ إِلَيْهَا قُمْ فَزَيَّنَهَا بِالْعَرَبِ وَ فَتَحَ إِلَيْهِ بَابًا مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ.

- حجت البلاد

محمد ابن قتیبہ ہمدانی و حسن بن علی کشارجانی از علی بن نعمان از ابی الاکراد علی بن میمون صانع که ابی عبد الله فرمود: خداوند متعال شهر کوفه بر همه شهرهای دیگر حجت گرفت و به مؤمنان کوفه بر همه مؤمنان شهرهای دیگر. و به شهر قم و اهل آن بر سایر بلاد و اهالی آن در مشرق و مغرب از جن و انس حجت گرفت. خدای عز و جل در قم و در بین اهالی آن مستضعفی نخواهد گذاشت و همه اوقات ایشان را بتوفیقات و تأییدات سبحانی مشرف گردانید.^۱

۷- معدن علم

باز حضرت درباره چشمه علوم قم می فرماید: بزودی کوفه از مؤمنان خالی گردد و علم و دانش در آن ناپدید شود چنانچه مار در سوراخ رود و پنهان شود. علم و دانش به شهری که آنرا قم گویند ظاهر شود و معدن علم و فضل شود. به طوری که هیچ مستضعفی (سست دینی) نمی ماند حتی زنان پرده نشین به علم امامت و ولایت عالم شوند. و این نزدیک ظهور قائم ما ست بس حق سبحانه و تعالی قم را و اهل قم را قایم مقام و حجت قرار می دهد. و اگر چنین نبود زمین و هر چه بر روی آن بخود فرو برد و حجت بر زمین باقی نمی ماند. علم و دانش از قم بدیگر شهرها منتشر گردد تا بمشرق و مغرب برسد چون حال بدین باشد حجت خدای عز و جل بر خلق او تمام می شود. تا بر روی زمین کسی نمی ماند که علم و دین را به او نرسیده باشد، پس نزدیک قایم آل محمد ظاهر شود و سبب گردد عذاب و سخط خدا بر خلائق جاری سازد. زیرا که حق متعال از خلق خود را

- ص ۲۱۲ ، و عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قُتَيْبَةَ الْهَمْدَانِيِّ وَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْكَشْمَارْجَانِيِّ [الْكَشْمَارْجَانِيُّ] عَنْ عَلِيِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ أَبِي الْأَكْرَادِ عَلِيِّ بْنِ مَيْمُونِ الصَّافِعِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ إِنَّ اللَّهَ حَتَّجَ بِالْكُوفَةِ عَلَى سَائِرِ الْبِلَادِ وَ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَهْلِهَا عَلَى غَيْرِهِمْ مِنْ أَهْلِ الْبِلَادِ وَ احْتَجَّ بِبِلْدَةِ قَمٍّ عَلَى سَائِرِ الْبِلَادِ وَ بِأَهْلِهَا عَلَى جَمِيعِ أَهْلِ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ مِنَ الْجَنِّ وَ الْإِنْسِ وَ لَمْ يَدْعِ اللَّهُ قَمًّا وَ أَهْلَهُ مُسْتَضْعَفًا بَلْ وَقَفَهُمْ وَ أَيَّدَهُمْ وَ... و نمازی ، مستدرک سفینه البحار، ج ۸ ، ص ۵۹۶.

انتقام نمی گیرد مگر پس از انکار کردن حجت خدا است^۱، و در کتاب مجمع النورین قم به عنوان ماوی العلم معرفی شده است^۲.

۶- سرزمین عزت

درباره عزت و اقتدار دینی سرزمین قم احادیثی وجود دارد که بیان می کند مستضعفی باقی نخواهد ماند.

ابن قتیبه همدانی و حسن بن علی کمشارجانی از علی بن نعمان از ابی الاکراذ علی بن میمون صانع که ابی عبد الله فرمود عَلَيْهِ السَّلَامُ....: خدای عز و جل در بین قم و اهل آن را هرگز در بین آنها مستضعفی نخواهد گذاشت و همه اوقات ایشان را بتوفیقات و عزت الهی مشرف گردانید^۳.

باز حضرت فرمودند: علم و دانش به شهری که آنرا قم گویند ظاهر شود و معدن علم و فضل شود. به طوری هیچ مستضعفی (سست دینی) نمی ماند حتی زنان پرده نشین به علم امامت و ولایت عالم گردند.^۴

^۱ - تاریخ قم، ص ۹۶ و بحار، ج ۵۷، ص ۲۱۳ - ثُمَّ قَالَ وَ رَوَى بِأَسَانِيدٍ عَنِ الصَّادِقِ ع أَنَّهُ ذَكَرَ كُوفَةَ وَقَالَ سَخَلُوا كُوفَةَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ يَأْزُرُ [يَأْرُزُ] عَنْهَا الْعِلْمُ كَمَا تَأْزُرُ [تَأْرُزُ] الْحَيَّةُ فِي جُحْرِهَا ثُمَّ يَطْهَرُ الْعِلْمُ بِلَدِّهَا يُقَالُ لَهَا قَوْمٌ وَ تَصِيرُ مَعْدِنًا لِلْعِلْمِ وَ الْفَضْلِ حَتَّى لَا يَبْقَى فِي الْأَرْضِ مُسْتَضْعَفٌ فِي الدِّينِ حَتَّى الْمُخَدَّرَاتُ فِي الْجِبَالِ وَ ذَلِكَ عِنْدَ قُرْبِ ظُهُورِ قَائِمِنَا فَيَجْعَلُ اللَّهُ قَوْمَ وَ أَهْلَهُ قَائِمِينَ مَقَامَ الْحُجَّةِ وَ لَوْ لَا ذَلِكَ لَسَاخَتْ الْأَرْضُ بِأَهْلِهَا وَ لَمْ يَبْقَ فِي الْأَرْضِ حُجَّةٌ فَيَفِيضُ الْعِلْمُ مِنْهُ إِلَى سَائِرِ الْبِلَادِ فِي الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ فَيَتِمُّ حُجَّةُ اللَّهِ عَلَيِ الْخَلْقِ حَتَّى لَا يَبْقَى أَحَدٌ عَلَيِ الْأَرْضِ لَمْ يَبْلُغْ إِلَيْهِ الدِّينَ وَ الْعِلْمُ ثُمَّ يَطْهَرُ الْقَائِمُ ع وَ يَسِيرُ سَبَبًا لِنِقْمَةِ اللَّهِ وَ سَخَطِهِ عَلَيِ الْعِبَادِ لِأَنَّ اللَّهَ لَا يَنْتَقِمُ مِنَ الْعِبَادِ إِلَّا بَعْدَ إِتْكَارِهِمْ حُجَّةً،

^۲ - مجمع النورین، ص ۳۲۹، به نقلی از مستدرک سفینه البحار، ج ۸، ۵۹۶ و ۵۹۷

^۳ - مجلسی، بحار، ج ۵۷، ص ۲۱۲، وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قُتَيْبَةَ الْهَمْدَانِيِّ وَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ الْكَشْمَارْجَانِيِّ [الْكَشْمَارْجَانِيِّ] عَنْ عَلِيِّ بْنِ النُّعْمَانَ عَنْ أَبِي الْأَكْرَادِ عَلِيِّ بْنِ مَيْمُونِ الصَّائِغِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: ... وَ لَمْ يَدَعْ اللَّهُ قَوْمًا وَ أَهْلَهُ مُسْتَضْعَفًا بَلْ وَقَفَهُمْ وَ أَيْدَهُمْ ... وَ تَارِيخِ قَمِّ، ص

اهل قم از دیدگاه روایات

۱- انصار آل محمد ﷺ

ﷺ

اهل خراسان اعلام ما ، اهل قم یاران و انصار ما ، اهل کوفه و اهل عراق از ما وما از آنها هستیم^۱. باز امیر المومنین در این مورد می فرماید: قم سرزمینی می باشد که از آن انصار ویا وران کسی که بهترین مردم است به پدر ، مادر ، جدّ وجدّه ، عم و عمه بیرون آید .^۲

۲- شیعیان موالی آل محمد

از یعقوب بن یزید از ابی الحسن کرخی از سلیمان بن صالح ، می گوید : روزی نزد امام صادق علیه السلام بودیم ؛ حضرت از حوادث و جنگهای بنی عباس و آنچه به مردم از سوی آنها می رسد بیان فرمودند . به او گفتیم جان ما به فدای تو در آن زمان کدام پناهگاهی که به سوی آن فرار کنیم که (در امن باشیم) حضرت فرمودند : به سوی کوفه و اطراف آن قم و ناحیه های آن ، سپس فرمودند در قم شیعیان و یاران موالی ما هستند که در آن بنیان ها و ساختمانهای فروانی وجود دارد و مردم به سوی آن می روند و در آن جمع می شوند تا جمر^۳ را در بین بلادشان قرار می گیرد^۴ .

- همان، ج ۵۷ ، ص ۲۱۴ ، واز یَعْقُوبُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ از جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ از زُرَّارَةَ بْنِ أَعْيَنَ از صَادِقٍ علیه السلام فرمود : « أَهْلُ خُرَّاسَانَ أَغْلَامُنَا وَ أَهْلُ قُمَّ أَنْصَارُنَا وَ أَهْلُ كُوفَةَ أَوْلَادُنَا وَ أَهْلُ هَذَا السَّوَادِ مِنَّا وَ نَحْنُ مِنْهُمْ » اهل خراسان اعلام ما ، اهل قم یاران و انصار ما ، اهل کوفه و اهل عراق^۱ از ما وما از آنها است .

- همان، ج ۵۷ ، ص ۲۱۷ ، أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْفَقِيهَ الْهَمْدَانِيُّ در كِتَابِ بُلْدَانِ آورده که أَبُو مُوسَى اشْعَرِيٌّ از أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (ع) درباره سالم ترین و برترین شهرها و مکان ها پرسیده ؛ حضرت فرمود : « قَصَبَةُ قُمَّ تِلْكَ الْبَلَدَةُ الَّتِي يَخْرُجُ مِنْهَا أَنْصَارُ خَيْرِ النَّاسِ أَبَا وَ أُمَّاً وَ جَدّاً وَ جَدَّةً وَ عَمّاً وَ عَمَّةً وَ قصبه قم زمینی می باشد که از آن انصار ویا وران کسی که بهترین مردم است به پدر ، مادر ، جدّ وجدّه ، عم و عمه بیرون آید .^۲ و مستدرک سفینه البحار، ج ۸ ، ص ۵۹۷ .

- و الجمر اسم نهر من الأنهار التي كانت قبل بناء بلدة قم كما يلوح من التاريخ. نام رودی از رودهای که قبل از بنای قم وجود داشته

- مجلسی ، بحار الأنوار ، ج ۵۷ ، ص ۲۱۵ ، باب ۳۶- الممدوح من البلدان و المذموم

باز درباره موالی بودن اهل قم آمده :

عده ای از یاران روایت می کنند نزد امام صادق علیه السلام بودیم حضرت آیه فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولَىٰ بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا مَّفْعُولٍ را خواندند ؛ « پس آن هنگام که (عذاب و شکنجه) وعده شده برای نخستین فساد و تباهی نمودنتان برسد بندگان و آفریده شدگان خود (گروهی از مردم) را (برای عذاب و کیفر) بر شما بفرستیم در حالی که دارای قوت و توانایی سخت هستند، پس در میان خانه‌ها (یتان) درآیند (تا هر که از شما پنهان شده بیرون آورده بکشند و مال و داراییتان را غارت و چپاول نمایند) و وعده عذاب و شکنجه بر شما (شدنی است و چون خلف و نشدن در آن راه ندارد بآن ماند که) وعده انجام شده است^۱»، پس به حضرت گفتیم جانمان به فدایت آنان کیستند ؟ حضرت سه بار فرمود آنان به خدا قسم اهل قم هستند.^۲

باز در روایت از امام جعفر بن محمد علیه السلام یونس بن یعقوب را در یکی از کوچه های مدینه با حضرت رو به رو شد ، حضرت فرمود ای یونس مردی در درب خانه ایستاده است از ما اهل البیت است ، آن مرد می گوید آدمم به سوی درب خانه ، عیسی بن عبدالله قمی نزد در نشسته بود؛ به او گفتم تو کیستی ؟ گفت من مردی از اهل قم هستم . ناگهان ابی عبد الله علیه السلام که سوار بر الاغی شده بود ، با الاغ خود وارد خانه شد سپس به ما رو کرد و فرمود داخل شوید سپس فرمود ای یونس آیا قولی که گفتم عیسی بن عبدالله از ما است باور نکردی؟ آن مرد گفت جان به فدایت ، آری به

- وَ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ بَرِيدٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْكَرْجِيِّ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صَالِحٍ قَالَ كُنَّا ذَاتَ يَوْمٍ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَ فَذَكَرَ فِتْنَةَ بَنِي عَبَّاسٍ وَ مَا يُصِيبُ النَّاسَ مِنْهُمْ فَقُلْنَا جَعَلْنَا فِدَاكَ فَأَبَى الْمَفْرُوعُ وَ الْأَمْرُ فِي ذَلِكَ الزَّمَانِ فَقَالَ إِلَى الْكُوفَةِ وَ حَوَالِيهَا وَ إِلَى قُمْ وَ نَوَاحِيهَا ثُمَّ قَالَ فِي قُمْ شِيعَتُنَا وَ مَوَالِينَا وَ تَكَثَّرَ فِيهَا الْعِمَارَةُ وَ يَقْصِدُهُ النَّاسُ وَ يَجْتَمِعُونَ فِيهِ حَتَّى يَكُونَ الْجَمْرُ بَيْنَ بِلَدْتِهِمْ

- « رَوَى بَعْضُ أَصْحَابِنَا قَالَ كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَ جَالِسًا إِذْ قَرَأَ هَذِهِ آيَةَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولَىٰ بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَ كَانَ وَعْدًا مَّفْعُولًا فَقُلْنَا جَعَلْنَا فِدَاكَ مَنْ هُوَ لَئِنْ قَالَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ هُمْ وَ اللَّهُ أَهْلُ قُمْ » ومجلسی،

بحار الأنوار، ج ۵۷ ، ص ۲۱۶ ، باب ۳۶- الممدوح من البلدان و المذم

خدا قسم. حضرت باز فرمود ای یونس بن یعقوب عیسی بن عبد الله از ما در حال حیات و در حال ممات است.^۱

۳- استوار ، متوکل و متقی

علی بن عیسی از ایوب بن یحیی بن جندل از حسن اول علیه السلام فرمود : مردی از اهل قم مردم را به سوی حق دعوت می کند و با او طایفه ای از مردم جمع می شوند همچون پاره های آهن می باشند . بادهای جهنده را نمی تواند آنان را بلغزاند و از جنگ ترس و ملالت ندارند و بر خدای خود توکل می کنند و الْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ^۲ .

۴- یاران امام زمان (عج)

در روایات آمده وجه تسمیه قم به دلیل اینکه اهل قم با قائم آل محمد جمع می شوند و با او قایم و استقامت دارند و او را نصرت و مدد می نمایند^۳

واز امام صادق آمده : تربت قم مقدس است و مردم آن از ما هستند و ما از آنان هستیم . هر

ستمگری که می خواهد به آنان بدی و سوء برساند هر آینه به زودی کیفر و عقوبت نصیب او می

- الاختصاص ، ص ۶۸ « و عنه عن سعد بن عبد الله عن أحمد بن محمد عن موسى بن طلحة عن أبي محمد أخي يونس بن يعقوب عنه قال كنت بالمدينة فاستقبلني جعفر بن محمد ع في بعض أزقتها فقال يا يونس فإن بالباب رجل منا أهل البيت قال فجننت إلى الباب فإذا عيسى بن عبد الله القمي جالس على الباب قال فقلت له من أنت فقال أنا رجل من أهل قم قال فلم يكن بأسرع إذ أقبل أبو عبد الله ع على حمار فدخل على الحمار الدار ثم التفت إلينا فقال ادخلا ثم قال يا يونس أحسبك أنكرت قولي لك أن عيسى بن عبد الله منا أهل البيت قال قلت إي و الله جعلت فداك لأن عيسى بن عبد الله رجل من أهل قم قال يا يونس بن يعقوب عيسى بن عبد الله منا حيا و هو منا ميتا » و لأمالى للمفيد ص ۱۴۰ ، المجلس السابع عشر مجلس.

^۲ - قمی ، تاریخ قم ، ص ۱۰۰ - وَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عِيسَى عَنْ أَيُّوبَ بْنِ يَحْيَى الْجَنْدَلِيِّ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْأَوْلِيِّ قَالَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ قَمٍّ يَدْعُو ظَلَمَكُمْ كَ حَالِنَاسٍ إِلَيَّ الْحَقَّ يَجْتَمِعُ مَعَهُ قَوْمٌ كَرُّبِرِ الْحَدِيدِ لَا تُرْلَهُمُ الرِّيَّاحُ الْعَوَاصِفُ وَ لَا يَمْلُونَ مِنَ الْحَرَبِ وَ لَا يَجْبُنُونَ وَ عَلَيَّ اللَّهُ يَتَوَكَّلُونَ وَ الْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ، بحار الأنوار ، ج ۵۷ ص ۲۱۶ ، باب ۳۶- الممدوح من البلدان و المذموم. و جدید ، ج ۶۰ ، ص ۲۱۵ به نقلی از مستدرک سفینه البحار، ج ۸ ، ص ۵۹۹ .

^۳ - قمی ، تاریخ قم ، ص ۱۰۰ و آدرس سابق .

شود تا زمانی که به یکدیگر خیانت نکنند؛ اگر چنین کردند خداوند بر آنها ستمگرانی تباهاکار و بد مسلط خواهد کرد. آنان انصار قائم ماست و دعوت گندگان حق ماست ، سپس حضرت سرش به آسمان بالا کرد و دعا فرمود: بار اللهآ آنان را از هر بلائی نگه دار و از هلاکت نجاتشان ده^۱

۵ - برترین شیعیان

یحی بیاع سابری می گوید روزی نزد ابی الحسن علیه السلام بودم که حدیث قم واهل آن و میل آنان به امام مهدی علیه السلام پیش آمد ، حضرت بر آنها ترحم کرد و فرمود خدا از آنان خشنود باشد سپس فرمود برای بهشت هشت دری است که یکی از آنها برای اهل قم می باشد . آنان برترین شیعیان ماست و از بین سایر شهرها خداوند ولایت ما در گل آنها خمیر و سرشت کرد^۲ .

و در روایت دیگر بیان شده : ابی الصلت هروی می گوید روزی پیش امام رضا علیه السلام بودم گروهی از اهل قم بر حضرت وارد شدند و سلام کردند سپس حضرت جواب سلام را پاسخ فرمودند و به نزد خود آورد و به آنها فرمود خوش آمدی که شما شیعیان حقیقی هستی^۳ .

- (البته ایشان این روایت و امثال آن تضعیف می کند)، و رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الْخَضْرَمِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ بَهْلُولٍ عَنْ أَبِي مُسْلِمٍ الْعَبْدِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ ع قَالَ تَرَبُّهُ قُمْ مَقْدَسَةً وَ أَهْلُهَا مِنَّا وَ نَحْنُ مِنْهُمْ لَا يُرِيدُهُمْ جَبَّارٌ بِسُوءٍ إِلَّا عَجَلَتْ عُقُوبَتُهُ مَا لَمْ يَخُونُوا إِخْوَانَهُمْ فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ سَلَطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ جَبَّارَةً سُوءٍ أَمَا إِنَّهُمْ أَنْصَارُ قَائِمِنَا وَ دَعَاؤُهُ حَقٌّ نُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ وَ قَالَ اللَّهُمَّ اغْصِمُهُمْ مِنْ كُلِّ فِتْنَةٍ وَ نَجِّهِمْ مِنْ كُلِّ هَلَكَةٍ بحار الأنوار، ج ۵۷، ص ۲۱۸ ، باب ۳۶- الممدوح من البلدان و المذموم

^۲ - قمی تاریخ قم ، ص ۱۰۰ - وَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ الرَّبِيعِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى بِياع السَّابِرِيِّ قَالَ كُنْتُ يَوْمًا عِنْدَ أَبِي الْحَسَنِ ع فَجَرِي ذَكَرُ قُمْ وَ أَهْلِهِ وَ مَيْلَهُمْ إِلَى الْمَهْدِيِّ ع فَتَرَحَّمَ عَلَيْهِمْ وَ قَالَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ ثُمَّ قَالَ إِنَّ لِلْجَنَّةِ ثَمَانِيَةَ أَبْوَابٍ وَ وَاحِدٌ مِنْهَا لِأَهْلِ قُمْ وَ هُمْ خِيَارُ شِيعَتِنَا مِنْ بَيْنِ سَائِرِ الْبِلَادِ حَمَرَ اللَّهُ تَعَالَى وَ لَأَيَّتِنَا فِي طِينَتِهِمْ، بحار ، ج ۵۷ ، ص ۲۱۶

^۳ - همان ، ص ۲۳۱، به نقلی از عیون اخبار الرضا ، عَنْ تَمِيمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْقُرَشِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيِّ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ أَبِي الصَّلْتِ الْهَرَوِيِّ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ الرَّضَا ع فَدَخَلَ عَلَيْهِ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ قُمْ فَسَلَّمُوا عَلَيْهِ فَرَدَّ عَلَيْهِمْ وَ قَرَّبَهُمْ ثُمَّ قَالَ لَهُمْ مَرْحَبًا بِكُمْ وَ أَهْلًا فَأَنْتُمْ شِيعَتُنَا حَقًّا

۶- اهل فقه و علم

گروهی به نقلی از امام صادق علیه السلام که حضرت فرمود: بر قم فرشته ای وجود دارد که بالهای خود را برقم گسترانده است که هر جباری که می خواهد به قم بدی رساند او را جنان از بین ببرد مانند حل شدن نمک در آب است . سپس به عیسی بن عبدالله اشاره کرد و فرمود سلام الله بر اهل قم . خدا باران و برکات فروانی بر قم نازل می کند و بدی آنان به حسنات تبدیل می کند . آنها اهل رکوع ، سجود ، قیام و قعود اند ؛ فقها و علمای با فهم هستند و اهل درایت و روایت اند^۱ .

۷- اهل رکوع و سجود

در روایت آمده که اهل قم ، اهل عبادت و راز و نیاز هستند و بان شده که : آنها اهل رکوع ، سجود ، قیام و قعود اند ؛ فقها و علمای با فهم هستند و اهل درایت و روایت اند^۲ .

اما در مورد محشر اهل قم در کتب تاریخ آمده:

موسی بن بابویه باسانید صحیحی از ابی عبد الله الصادق علیه السلام که مردی بر حضرت وارد شد و گفت ای فرزند رسول خدا می خواهم مسئله ای از تو بپرسم که پیش از من کسی از تو نپرسیده باشد و پس از من هم از تو نپرسد . حضرت فرمود : حشر و نشر و بر آنگیختن (مردم) سؤال خواهی کرد . مرد گفت بلی یا ابن رسول الله بحق آن خدای که محمد را برای خلق فرستاد (تا ایشان را بیهشت بشارت و بدوزخ بیم دهد) که من از تو سؤال نمیکنم مگر این است . پس فرمود : محشر همه مردم به سوی بیت المقدس است مگر بقعه ای در زمین جبل است که آنرا قم گویند ، اهل آن را در گورها یشان محاسبه می شوند و از گورها یشان به بهشت محشور می شوند . سپس فرمود اهل قم آمرزیده شده اند، آن مرد (چون این فضیلت را درباره قم و اهل قم بشنید) از جای

^۱ - مجلسی ، بحار الأنوار، ج ۵۷، ص ۲۱۷ - وَ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْجَعْفَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَضِيلِ عَنْ عَبْدِ مَنِ أَصْحَابِهِ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ إِنَّ لَعَلِّيَ فَمَّ مَلَكًا رُفِرَفَ عَلَيْهَا بِجَنَاحَيْهِ لَأ يَرِيدَهَا جَبَّارٌ بِسُوءٍ إِلَّا أَدَابَهُ اللَّهُ كَذُوبِ الْمَلْحِ فِي الْمَاءِ ثُمَّ أَشَارَ إِلَيَّ عَيْسَى بْنُ عَبْدِ اللَّهِ فَقَالَ سَلَامَ اللَّهُ عَلَيَّ أَهْلُ قُمَّ فَمَنْ يَسْقَى اللَّهُ بِلَادِهِمُ الْعَيْثَ وَ يُنْزِلُ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْبَرَكَاتِ وَ يَبْدُلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ هُمْ أَهْلُ رُكُوعٍ وَ سَجُودٍ وَ قِيَامٍ وَ قُعُودٍ هُمْ الْفُقَهَاءُ الْعُلَمَاءُ الْفُهَمَاءُ هُمْ أَهْلُ الدَّرَائِبِ وَ الرِّوَايَةِ وَ حُسْنِ الْعِبَادَةِ وَ كَمْبَانِي، ج ۱ ، ص ۳۲۹ از مستيرك سفينه البحار، ج ۸ ، ص ۵۹۹ .

^۲ - همان.

برجست و گفت یا ابن رسول الله این خاصه اهل قم است؟ فرمود بلی و آن کسانی را که معتقد به اعتقاد ایشان^۱

- وَ مِنْ رَوَايَاتِ الشَّيْعَةِ فِي فَضْلِ قُمَّ وَ أَهْلِهَا مَا رَوَاهُ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُوسَى بْنِ بَابُوئِهِ بِأَسَانِيدٍ ذَكَرَهَا عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ عَ أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ عَلَيْهِ فَقَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَكَ عَنْ مَسْأَلَةٍ لَمْ يُسْأَلَكَ أَحَدٌ قَبْلِي وَ لَا يُسْأَلَكَ أَحَدٌ بَعْدِي فَقَالَ عَسَاكَ تَسْأَلُنِي عَنِ الْخَشْرِ وَ النَّشْرِ فَقَالَ الرَّجُلُ إِي وَ الَّذِي بَعَثَ مُحَمَّدًا بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَ نَذِيرًا مَا أَسْأَلَكَ إِلَّا عَنْهُ فَقَالَ مَحْشَرُ النَّاسِ كُلِّهِمْ إِلَى بَيْتِ الْمُقَدَّسِ إِلَّا بُقْعَةً بَارِضِ الْجَبَلِ يُقَالُ لَهَا قُمَّ فَإِنَّهُمْ يُخَاسِبُونَ فِي حَفْرِهِمْ وَ يُحْشَرُونَ مِنْ حَفْرِهِمْ إِلَى الْجَنَّةِ ثُمَّ قَالَ أَهْلُ قُمَّ مَغْفُورٌ لَهُمْ قَالَ فَوُتِبَ الرَّجُلُ عَلَى رَجُلِيهِ وَ قَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ هَذَا خَاصَّةٌ لِأَهْلِ قُمَّ قَالَ نَعَمْ وَ مَنْ يَقُولُ بِمَقَالَتِهِمْ^۱، بحار الأنوار، ج ۵۷، ص ۲۱۸، باب ۳۶.

فصل سوم: رابطه مقدس بودن قم و بارگاه حضرت معصومه (س)

تاریخچه بنای آستانه مقدس حضرت معصومه (ع)

حضرت معصومه دختر گرامی امام موسی کاظم (ع) و به نام فاطمه است؛ و برای مشخص شدن بین فواطم اربعه در روایات آمده: به نام فاطمه کبری معروف است.^۱

حضرت در اول ذی القعدة سال ۱۷۳ هجری قمری در مدینه جهان به چشم او منور شد.^۲ ایشان به خاطر دیدار از برادر گرامی اش در سال ۲۰۱ هجری وارد ایران شد تا به سوی خراسان حرکت کند. ایشان وقتی به شهر ساوه رسید مریض شد و به درخواست حضرت به قم برده شد. بزرگان قم به استقبال او رفتند و پیشا پیش آنها موسی بن خزرج بود. وقتی خدمت حضرت معصومه رسید مهیار ناچه اش را گرفت و ناچه درب منزل او متوقف شد. حضرت هفده روز در خانه ی موسی بن خزرج بود تا از دنیا رفت و بعد از هفده روز بیماری در سن ۲۸ سالگی در دهم ربیع الثانی دار فانی را وداع گفتند. و محرابی که حضرت معصومه در آنجا نماز میخواند در خانه موسی هنوز موجود است که مردم آنجا را زیارت میکنند.^۳ بنای معماری حرم حضرت معصومه (س) در نیمه دوم قرن دوم هجری ایجاد شد و تا قرن پنجم به شکل اولیه خود باقی ماند و در دوره سلجوقی باسازی شد و در قرن دهم توسط همسر شاه اسماعیل توسعه و گسترش یافت و در سالهای اخیر به نظارت آیت الله

()

لا .

()

زندگانی حضرت امام موسی کاظم علیه السلام، ص: ۲۶۱

مطهر بازسازی و تجدید بنا شد.^۱ اولین گنبدی برای حضرت معصومه توسط حضرت زینب دختر امام جواد (ع) بنا شد^۲ و این قبه ای که آآن وجود دارد از سال ۵۲۹ بدستور شاه بیگم دختر عماد بیک بنا شده است. و تزئین کردن قبه حضرت به طلا از آثار فتح علی شاه قاجاری است^۳، در سال ۹۲۵ تجدید بنا شد و سطح خارجی آن با با کاشی های معرق آراسته و ایوان بلندی با دو مناره در صحن عتیق ساخته شد در سال ۹۷۰ در دوره صفوی حرم تکمیل و تزئین شد^۴.

رابطه تقدیس قم با بارگاه حضرت معصومه علیها السلام

تشریف فرمایی امام رضا علیه السلام در سال ۲۰۰ هـ ق به ایران سبب گشت خواهرگرامی اش حضرت معصومه علیها السلام در سال ۲۰۱ هـ ق^۵، به قم مشرف شود و بر قداست قم فزونی داده شود. رحلت حضرت معصومه علیها السلام در قم در سال ۲۰۱ هـ ق و خاکسپاری آن حضرت در باغی معروف به بابلان است، گذاشتن حضرت را در سردابی که برایش حفر شده بود. و بنای بارگاه آن حضرت سبب شد قم مبارک تر، نورانی تر و پاک تر شود. پیرامون عصمت دختر امام موسی بن جعفر آمده که: من زار المعصومه بقم کمن زارنی^۶، هر کس حضرت معصومه را در قم زیارت کند همانند کسی است که مرا زیارت کند. این حدیث به صراحت بر عصمت حضرت معصومه علیها السلام دلالت می کند و نیز در زیارت حضرت درباره عظمت این بانوی مکرمه آمده است «یا فاطمَةُ اشْفَعِي لِي فِي الْجَنَّةِ فَإِنَّ لَكَ عِنْدَ اللَّهِ شَأناً مِّنَ الشَّانِ»^۷.

– ربیع نیا، ابو طالب و صابری، فخر الیمن، راهنمای گردشگری استان قم

– بحار الأنوار، ج ۵۷، ص ۲۱۹، باب ۳۶- الممدوح من البلدان و المذموم .

– ربیع نیا، ابو طالب و صابری، فخر الیمن، راهنمای گردشگری استان قم

()

com.

و بیان این مطلب از سوی سه معصوم بر استحکام و قاطعیت آن را دلالت دارد^۱. وجود معصومه ای از آل رسول الله در این سرزمین هر آینه بر قداست و پاکی این شهر می افزاید چرا که حیات معصومین عین ممت آنها است^۲.

و احادیث صحیحه و مستفیضه وجود دارد که هر کسی حضرت معصومه را زیارت کند بهشت از آن او یا زیارتش معادل بهشت است. و این خواسته و تقدیر الهی است که معصومه ای از تبار آل محمد در قم باشد تا بر عظمت قم چندان کند.

حضرت معصومه علیها السلام از نگاه روایات

در تاریخ قم حسن بن محمد قمی از حضرت صادق علیه السلام نقل میکند که خدا را حرمی است که مکه است و پیامبر نیز حرمی دارد که مدینه است و امیر المؤمنین حرمی دارد که کوفه است و حرم ما قم است. بزودی زنی از فرزندان من در آنجا دفن می شود هر کس او را زیارت کند بهشت برین او را واجب می شود. این فرمایش را حضرت صادق موقعی فرمود که هنوز مادر موسی بن جعفر بموسی حامله نشده بود^۳. و بسند دیگر زیارت او معادل بهشت است. او به معصومه معروف است و دارنده بارگاه و مزار بسیار با عظمتی است^۴. و در کتاب ثواب الاعمال در مورد پاداش آن کس که

^۱ - مهدی پور، علی اکبر، کریمه اهل البیت، ص ۳۷ و ۴۹.

^۲ - کامل الزیارات، ص ۱۳، الباب الثانی ثواب زیارة رسول الله (ص) عن عبد الله بن الحسن عن أبيه عن علي بن أبي طالب ع قال قال رسول الله ص من زارني بعد وفاتي كان كمن زارني في حياتي و كنت له شهيدا و شافعا يوم القيامة، هر کس بعد از وفات مرا زیارت کند همانند ای نکه در زندگی ام زیارت کرده و در کتاب المقنعه ۴۵۷ ص، ۲- باب فضل زیارته ع روی عن الصادق ع عن أبائه عن أمير المؤمنين ص قال قال رسول الله ص من زارني بعد موتي كان كمن هاجر إلي في حياتي فإن لم تستطعوا فابعثوا إلي بالسلام فإنه يبلغني، رسول خدا می فرماید هر کس بعد از مرگم مرا زیارت کند همانند کسی که به سوی هجرت کرد در زمان حیات من و اگر استطاعت زیارت را نداری بس به من سلام بفرستی.

^۳ - قمی، تاریخ قم، ص -، لِلْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْقُمِيِّ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الصَّادِقِ ع قَالَ إِنَّ لِلَّهِ حَرَمًا وَ هُوَ مَكَّةُ وَ لِرَسُولِهِ حَرَمًا وَ هُوَ الْمَدِينَةُ وَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ حَرَمًا وَ هُوَ الْكُوفَةُ وَ لَنَا حَرَمًا وَ هُوَ قُمْ وَ سَتَدْفَنُ فِيهِ امْرَأَةٌ مِنْ وَلَدِي تُسَمَّى فَاطِمَةَ مِنْ زَارِهَا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ قَالَ ع ذَلِكَ وَ لَمْ تَحْمَلْ

بمُوسَى أُمَّهُ بحار الأنوار، ج ۹۹، ص ۲۶۷، باب ۱- زیارة فاطمة بنت موسی ع بقم و ج ۴۸، ص: ۳۱۷.

^۴ - همان.

قبر حضرت معصومه - سلام الله عليها - را در قم زیارت کند آمده: سعد بن سعد گوید: از امام رضا علیه السلام در باره منزلت حضرت معصومه، دختر امام کاظم علیه السلام، پرسیدم. فرمود: هر که او را زیارت کند بهشت از آن اوست^۱.

و در کتاب عیون اخبار الرضا آمده: از سعد بن سعد مروی است که گفت از حضرت ابی الحسن الرضا علیه السلام سؤال کردم از زیارت قبر فاطمه دختر موسی بن جعفر در شهر قم فرمود هر گاه کسی آن معصومه را زیارت کند بهشت از برای او است «مترجم گوید» که از این حدیث شریف برمیاید که فاطمه قبل از آن بزرگوار وفات کرد و حمل روایت بر اینکه آن بزرگوار قبل از وفات آن معصومه ثواب زیارت او را فرمود بعید بنظر میرسد زیرا که راوی ابتدا بسخن کرده است و مؤید این مطلب جمله از از احادیث دیگر است^۲.

و نیز از ابن الرضا یعنی امام جواد علیه السلام فرمودند: هر کس عمه ام را در قم زیارت کند بهشت از اوست^۳. در بعضی از کتابهای زیارت نقل شده از علی بن ابراهیم از پدرش از سعد از علی بن موسی الرضا علیه السلام که حضرت فرمود: ای سعد نزد شما قبری داریم، گفتم جانم به فدایت قبر فاطمه بنت موسی بن جعفر علیه السلام؟ فرمودند بلی، هر کس او را زیارت کند در حالی که نسبت به حق او شناخت داشته

^۱ - صدوق، ثواب الاعمال، ترجمه حسن زاده، ص ۲۲۵، پاداش آن کس که قبر حضرت معصومه - سلام الله عليها - را در قم زیارت کن مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ فِي ثَوَابِ الْأَعْمَالِ وَ عُيُونِ الْأَخْبَارِ عَنْ أَبِيهِ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرَّضَاءَ عَنْ زِيَارَةِ فَاطِمَةَ بِنْتِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَ بِقَمٍّ فَقَالَ مَنْ زَارَهَا فَلَهُ الْجَنَّةُ، وسائل الشيعه، ج ۱۴، ص ۵۷۶، ۹۴- باب استحباب زیارة قبر فاطمه بنت موسی بنت جعفر (ع) - حدثني أبي و أخي و الجماعة عن أحمد بن إدريس و غيره عن العمركي بن علي البوفكي عن ذكره عن ابن الرضا ع قال من زار قبر عمتي بقم فله الجنة، كامل الزيارات ص: ۳

- عیون أخبار الرضا ع - ترجمه آقا نجفی ج ۲، ص ۵۱۷ «باب شصت و ششم» و اخبار و آثار حضرت امام رضا علیه السلام، ص ۶۸۸.

- بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، ج ۴۸، ص ۳۱۶ فیما يتعلق بأحوال أولاده عليه الصلاة و السلام. وَ أَمَّا فَاطِمَةُ فَقَدْ رَوَى الصَّدُوقُ فِي ثَوَابِ الْأَعْمَالِ وَ الْعُيُونِ، أَيْضاً بِإِسْنَادِهِ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرَّضَاءَ عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَ فَقَالَ مَنْ زَارَهَا فَلَهُ الْجَنَّةُ وَ فِي كَامِلِ الزِّيَارَةِ مِثْلَهُ وَ فِيهِ أَيْضاً بِإِسْنَادِهِ عَنِ ابْنِ الرَّضَاءِ أَعْنَى الْجَوَادِ عَ قَالَ مَنْ زَارَ عَمَّتِي بِقَمٍّ فَلَهُ الْجَنَّةُ وَ فِي مَزَارِ الْبِحَارِ:

باشد، بهشت از آن اوست. زمانی که نزدیک قبر شدی بس نزد سر حضرت رو به قبله بیستد و ۳۴ بار تکبیر کن و ۳۳ بار تسبیح کن و ۳۳ بار خدا را ستایش کن سپس زیارت را بخوان^۱.

نتیجه

۱ - قم از کلمه کومه که به مرور زمان تخفیفی واقع شد و به کم و سپس عرب های مهاجر آن رابه قم برگرداندند . برخی دیگر قم را برگرفته از کمیدان می دانند و وجه تسمیه آن از دیدگاه روایات این است که اهل آن با قایم آل محمد علیه السلام جمع می شوند و با او قایم استقامت دارند و او را نصرت و مدد می نمایند.

۲ - خاک قم پاکیزه و مقدس است و برکات ویژه ای دارد و از منظر اهل البيت علیهم السلام

علیهم السلام علیهم السلام

()

۳ - شهر قم در سال ۲۳ هـ ق به دست سپاه اسلام به فرماندهی ابو موسی اشعری فتح شد و در زمان هارون الرشید در سال ۱۸۹ هـ ق از اصفهان مستقل شد . و بر اساس جنگ و محاربت فتح شده بود .

۴ - در روایات آمده ، قم قبه ای از مروارید و سرزمینی همانند استبرق سبز و خرم می باشد ، که دارای چهار رکن و چهار در است . و در روایت دیگر بقعه ای قرمز که از زعفران خوش رنگ تر و از مشک خوش بوتر معرفی شده است . به نام سرزمین جبل ، که از همه مکان ها سالم تر و امن تر می باشد ؛ این سرزمین محل فرود جبرئیل است .

— مستدرک الوسائل، ج ۱۰، ص ۳۶۸، ۷۴- باب استحباب زیارة فاطمة بنت موسی بن جعفر (ع)

و مجلسی، البحار، ج ۹۹ ص ۲۶۵ فی بعض کتب الزیارات حدّث علی بن ابراهیم عن ابيه عن سعد بن علی بن موسی الرضا ع قال قال یا سعد عندکم لنا قبر قلت له جعلت فداک قبر فاطمة بنت موسی ع قال نعم من زارها عارفاً بحقها فله الجنة فاذا اتيت القبر فقم عند راسها مستقیلاً القبلة و کبر أربعاً و ثلاثین تکبیرة و سبح ثلاثاً و ثلاثین تسبیحة و احمّد الله ثلاثاً و ثلاثین تحمیدة ثم قل الزیارة

۵- ویژگی های قم از دیدگاه روایات: برترین سرزمین، حرم اهل بیت و عَشُّ آلِ مُحَمَّدٍ ﷺ شرافت و نجابت ، سرزمین آمن اللهی، سرزمین ولایت، حجت البلاد، معدن علم و سرزمین عزت است.

۶- ویژگی های اهل قم از دیدگاه روایات: انصار آل محمد ﷺ شیعیان موالی آل محمد، استوار ، متوکل و متقی یاران امام زمان (عج)، برترین شیعیان اهل فقه و علم اهل رکوع و سجود هستند.

۷ - حضرت معصومه دختر گرامی امام موسی کاظم(ع) و به نام فاطمه است ؛ و برای مشخص شدن بین فواطم اربعه در روایات به نام فاطمه کبری معروف است .

حضرت در اول ذی القعدة سال ۱۷۳ هجری قمری در مدینه جهان به چشم او منور شد و در سن ۲۸ سالگی در دهم ربیع الثانی دار فانی را وداع گفتند.

۸- رحلت حضرت معصومه علیها السلام در قم در سال ۲۰۱ هـ ق و خاک سپاری آن حضرت در باغی معروف به بابلان و بنای بارگاه آن حضرت سبب شد قم مبارک تر، نورانی تر و پاک تر شود. در پیرامون عصمت دختر امام موسی بن جعفر علیه السلام آمده که: من زار المعصومه بقم کمن زارنی، هر کس حضرت معصومه را در قم زیارت کند همانند کسی است که مرا زیارت کند. این حدیث به صراحت بر عصمت حضرت معصومه علیها السلام دلالت دارد. وجود معصومه ای از آل رسول الله در این سرزمین هر آینه بر قداست و پاکی این شهر می افزاید چرا که حیات معصومین عین ممت آنها است . لذا روایات فراوانی درباره عظمت این بانوی مکرمه آمده است « يَا فَاطِمَةُ اشْفَعِي لِي فِي الْجَنَّةِ فَإِنَّ لَكَ عِنْدَ اللَّهِ شَأناً مِنَ الشَّانِ »

در باره منزلت حضرت معصومه، دختر امام کاظم علیه السلام، آمده: هر که او را زیارت کند بهشت از آن اوست.

و در نهایت نظر بنده این است که: هر کسی که نسبت به قداست قم و کریمه آل محمد شناخت پیدا کند این وظیفه را دارد که از قم و حرمت ، شرافت ، قداست و برکات آن پاسداری و دفاع کند.

فهرست منابع

- ۱ - القرآن الکریم ، ترجمه فیض الاسلام
- ۲- الأعلمی الحائری، شیخ محمد حسین، دائرة المعارف الشیعیة العامه، منشورات الأعلمی للمطبوعات، بیروت
- ۳ ابو طالب، ربع نیا وفخر الدین صابری، راهنمای گردشگری استان قم، انتشارات عیلام، چاپ اول، ۱۳۸۴ ش.
- ۴ ابن منظور، لسان العرب از برنامه درایه الحدیث .
- ۵ حر العاملی ، وسایل الشیعه ، موسسه ال البيت ، ه ق ۱۴۰۹ .
- ۶ خسروی، موسی، زندگانی حضرت امام موسی کاظم(ع)، ناشر اسلامیة، تهران ۱۳۸۹ ش.
- ۷ صدوق، ثواب الاعمال وعقاب الاعمال، ترجمه حسن زاده، انتشارات ارمغان، تهران، چاپ اول ، ۱۳۸۲ ش وانتشارات شریف رضی، ۱۳۶۴ ه ق .
- ۸ دهخدا ، علی اکبر ، فرهنگ دهخدا ، چاپ دوم تهران .
- ۹ صدوق ، عیون الاخبار ، نشر جهان، تهران، ۱۳۷۸ ش
- ۱۰ صدوق ، عیون اخبار الرضا(ع)، ترجمه آقا نجفی اصفهانی، انتشارات علمیة اسلامیة، تهران، چاپ اول.
- ۱۱ صدوق، علل الشرائع، قم ناشر مکتبه الداوری.
- ۱۲ - طبرسی ، حسن بن فضل، اعلام الوری، دار الکتب الاسلامیه، قم.
- ۱۳ قمی ، ابن قولویه، کامل الزیارات، انتشارات مرتضویه ، نجف ۱۲۵۶ ه ق.
- ۱۴ قمی ، حسن بن محمی بن حسن ، تاریخ قم، مصحح سید جلال الدین طهرانی ، ۱۳۱۳ ش
- ۱۵ مجمع البحرین، از برنامه درایه الحدیث
- ۱۶ مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، ناشر اسلامیة، تهران. ونشر موسسه الوفاء، بیروت، هق ۱۴۰۴
- ۱۷- مفید، محمد بن نعمان، الارشاد، ترجمه رسول محلاتی، ناشر اسلامیة، تهران ، چاپ دوم.

۱۸- مفید ، امالی، ناشر گنگره شیخ مفید، قم، ۱۴۱۳ هق .

۱۹ مفید ، الاختصاص، چاپ قم.

۲۰- مهدی پور ، علی اکبر، کریمه اهل البيت، ناشر حاذق ۱۴۱۵ هق.

۲۱ نوری ، میرزا حسین ، مستدرک الوسائل ، چاپ آل البيت قم، ۱۴۰۸.

۲۲ یاقوت حموی، شهاب الدین، معجم البلدان، بیروت ، انتشارات دار الصادر، ۱۳۹۹ هق .

۲۳ نمازی شاهرودی، علی، مستدرک سفینه البحار، ناشر جامعه المدرسين.

.com .

.

.

